

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

**До захисту допустити:
Зав.кафедри**

«__»____20__р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«Символіка міфологічного дискурсу як відображення грецької мовної
картини світу»

студентки факультету грецької
філології та перекладу
спеціальності 035 «Філологія»
Освітньо-професійної програми
«Філологія. Мова та література
(новогрецька)»
освітнього ступеня «Магістр»
Гуріної Юлії Олександрівни
Науковий керівник:
Жарікова Юлія Валентинівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри грецької філології
та перекладу

Рецензент:
Артьомова Євгенія Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри іноземної мови за
професійним спрямуванням
Національного педагогічного
університету імені
М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою_____
Секретар ЕК_____
«__»____20__р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СЛОВО-СИМВОЛ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ГРЕЦЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	7
1.1. Поняття <i>мовна картина світу</i> у лінгвістиці.....	7
1.2. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики (Категорія «концепт» в когнітивізмі).....	12
1.3. Символ — як відображення картини світу.....	21
1.3.1. Логіка і структура символу.....	25
1.3.2. Міф як джерело символізації.....	32
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ СИМВОЛУ В ГРЕЦЬКІЙ МІФОЛОГІЇ.....	38
2.1. Загальна характеристика грецької міфології.....	38
2.2. Слова-символи давньогрецької міфології (концепт «тварини, птахи, риби, плазуни, комахи»).....	40
2.2.1. Представники земноводного (нижнього) простору.....	40
2.2.2. Представники земного (середнього) простору.....	49
2.2.3. Представники повітряного (верхнього) простору.....	49
2.3. Слова-символи давньогрецької міфології (концепт «рослини»).....	61
2.3.1. Символ дерева в давньогрецькій міфології. Символ «Світового дерева».....	62
2.3.2. Символізація плодів дерев у давньогрецькій міфології.....	68
2.3.3. Символізація квітів у давньогрецькій міфології.....	69
2.4. Символізація кольору в міфології.....	73
2.4.1. Символіка кольору в давньогрецькій міфології.....	76

Висновки до розділу 2.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Національно-культурна специфіка мовленнєвого спілкування містить систему певних образів, символів, що відрізняються варіативністю, і є складовою частиною мовної картини світу. Кожна мова відтворює відповідний спосіб сприйняття й улаштування світу, або його мовну картину – сукупність уявлень про світ, що містяться у значенні слів і виразів, утворюють єдину систему поглядів та установок, що певним чином розподіляються носіями мови. Рівень мовленнєвої культури тісно пов'язаний з вагомим інструментом пізнання світу, яким виступають образ і символи. Останні є водночас методом вираження реальності, часто прихованих скарбів духовності народу.

У символах увіковічено еволюційний розвиток народу, системний і безповоротний рух його стилістичних, семантичних, логічних та графічних лінгвохарактеристик до найвищої мовної досконалості, що є виразним показником і стимулом неперервного поступу загальних творчих процесів. Окрім цього, функціональна роль слів-символів у міфологічному дискурсі є недостатньо дослідженою, що спонукає нас до глибшого вивчення цієї теми, до спроби кваліфікувати слова-символи за їх функціями.

Одним із найяскравіших атрибутів етносимволів є відбиття у них глибин народної мудрості, втілених у давніх анімістичних уявленнях, ідолопоклонницьких культах, світоглядних позиціях, фольклорних перлинах, літописах та інших пам'ятках, християнських догмах і канонах, яскравих історичних подіях та легендарних героях, талановитих творіннях видатних митців, що є репрезентантами рідного народу тощо.

Окрему нішу займають міфологічні символи. Вони є невід'ємною складовою повсякденного життя народу (зокрема давньогрецького), оскільки втілюють різносферове віддзеркалення явищ, предметів, фактів довколишньої дійсності. Міф як особливий тип світовідчуття (та пов'язані з ним поняття) криється в мові, культурі, релігії, мистецтві, набуваючи при цьому нових форм, але зберігаючи свою прадавню сутність.

Слова-символи – багатогранна категорія, властива різносферовим наукам, зокрема, історії, лінгвістиці, культурології, літературознавству, етнографії, антропології, народознавству.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що саме язичницький світогляд давніх греків, втілений у міфологічному дискурсі, складає основу сучасного світобачення народу і потребує досконалого вивчення для подальшого порівняльного аналізу з метою встановлення історичного зв'язку.

Наукова новизна дослідження полягає у вияві основних тенденцій еволюційного розвитку грецького народу, порівнянні слів-символів за їх семасіологічним вираженням і когнітивним сприйняттям.

Об'єктом наукового дослідження є міфологічний дискурс.

Предметом дослідження є особливості слів-символів у міфологічному дискурсі.

Мета дослідження – на основі цілісного аналізу когнітивних особливостей слів-символів у міфологічному дискурсі проаналізувати лінгвокогнітивний аспект символу у міфологічному дискурсі (на основі давньогрецької міфології). Досягнення поставленої мети потребує вирішення **таких завдань:**

- розкрити поняття – мовна картина світу
- надати цілісне уявлення про символ як особливу змістову категорію;
- визначити особливості символізації довколишньої дійсності давньогрецьким народом як головного фактору подальшого впливу на етнічні особливості світосприйняття;
- дослідити, проаналізувати, з'ясувати роль слів-символів в античній міфології.

Протягом дослідження був використаний **метод** послідовного аналізу. Метод дослідження концептів отримав назву «концептуальний аналіз». Вчені одноголосно схиляються до того, що при дослідженні концептів необхідно використовувати сукупність декількох різних методів. Саме тому у нашій роботі ми використовуємо такі комплексні методи та прийоми: описовий

метод, що включає прийоми спостереження, інтерпретації, зіставлення і узагальнення; методи лінгвокогнітивного підходу до вивчення матеріалу; порівняльний метод, прийоми контрастивного аналізу.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані в процесі дослідження результати можуть бути використані як студентами, так і викладачами у вузівській практиці вивчення особливостей символізації довколишньої дійсності грецьким народом. Матеріали дослідження також можуть бути корисними під час проведення семінарів, наукових засідань, присвячених вивченню основних термінів і положень міфологічних символів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на засіданнях Декади студентської науки у Маріупольському державному університеті, основні наукові положення та висновки роботи були викладені і схвалені під час проведення міжнародної студентської науково-практичної конференції «Актуальні питання лінгвістики, світової літератури та художнього перекладу» на базі Львівського національного університету ім. І. Франка та під час проведення міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» на базі Маріупольського державного університету.

Матеріалом дослідження стали давньогрецькі міфи, представлені в збірках вітчизняних авторів М.А. Куна, К.І. Гловацької, Я.Е. Голосовкера, Т.В. Муравйової, О.І. Асова та тексти давньогрецької міфології, представлені в серії збірок грецького дослідника П. Стратікіса, наукові розвідки вчених-культурологів, етнографів, лінгвістів В. Андреевої, О. Потебні, І. Зварич, Б. Рибакіова та інших.

Публікації. Результати дослідження викладено у 2 тезах.

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У вступі розкривається стан вивчення проблеми наукової роботи, її значущість. У двох розділах безпосередньо

розкривається зв'язок слів-символів (на прикладі концептів на позначення фауни, флори, символізації міфологічних образів вищого і нижчого порядків, символізації кольору) з когнітивними особливостями людської свідомості та їх роль у системі образно-метафоричних мовних засобів. Висновки викладають найважливіші практичні результати, отримані в процесі наукового дослідження. Додатки, представлені у вигляді таблиць основних концептів та їх символічної забарвленості та у вигляді діаграми, що відображає відсоткове співвідношення досліджуваних концептів за їх ідентичністю, розбіжністю і частковою подібністю.

Список використаної літератури налічує 96 джерел.

РОЗДІЛ I

СЛОВО - СИМВОЛ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ГРЕЦЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

1.1. Поняття *мовної картини світу* у лінгвістиці

Мова - невід'ємна та важлива частина будь-якої національної культури, повноцінне знайомство з якою обов'язково передбачає не тільки визначення матеріальної складової цієї культури, не тільки знання її історичних, географічних, економічних та інших детермінант, але й спробу проникнення до образу мислення нації, спробу поглянути на світ очима носіїв цієї культури, з «їх точки зору».

Картина світу, яка відображена у свідомості людини, є вторинним існуванням об'єктивного світу, закріпленим і реалізованим у своєрідній матеріальній формі. Цією матеріальною формою є мова, яка виконує функцію об'єктивації індивідуальної людської свідомості лише як окремої монади світу.

Поняття «картина світу» використовується активно представниками найрізноманітніших наук: філософії, психології, культурології, гносеології, когнітології, лінгвістики.

Проблема вивчення мовної картини світу – зафіксованої у мові і специфічної для даного мовного колективу схеми сприйняття дійсності – має давню історію. На появу поняття «мовна картина світу» вплинули два фактори – лінгвістичний та культурологічний, проте до цих пір не існує загальновизнаного наукового визначення даного терміну.

Для визначення онтології поняття «мовна картина світу» уявляється доцільним насамперед дати відповідь на питання про змістовний обсяг цього концепту. В.фон Гумбольдт, вирізняючи поняття «внутрішньої форми слова» і «внутрішньої форми мови» з паралельним використанням поняття «картина природи» (сучасне – «картина світу»), великою мірою сприяв різному

розумінню змістового наповнення даного терміна. Розрізняючи два типи мовної форми – внутрішню і зовнішню, Гумбольдт надає внутрішній формі першорядного значення, розуміючи її як внутрішню структуру мови у цілому, глибинний принцип її породження.

У лінгвістиці 70-х – 80-х років ХХст. спостерігалось досить вузьке розуміння вченими картини світу, що було пов'язано з тодішньою «модою» на міжмовні дослідження, лексико-семантичних полів. Ю.М. Караулов, який заклав своєю славнозвісною монографією «Общая и русская идеография» основи вивчення лексико-семантичних полів у радянській лінгвістиці, розумів мовну модель світу як «... спосіб існування лексики (словника) у свідомості носія» [37, с.274]. З ним солідарний і Г.О.Брутян, який визначав мовну картину світу, «...знання, закріплене у словах і словосполученнях конкретної розмовної мови» [14, с.109]. У межах лінгвокраїнознавчої теорії слова національна специфіка мови пов'язувалася дослідниками тільки з лексичним мовним рівнем. Ми глибоко переконані у тому, що сучасна лінгвістика потребує широкого осмислення поняття «мовна модель світу».

Ідея існування національно-специфічних мовних картин світу зародилася у німецькій філології кінця XVIII – початку XIX ст. (Міхаеліс, Гердер, Гумбольдт). Мова йде, по-перше, про те, що мова як ідеальна, об'єктивно існуюча структура підпорядковує собі, організує сприйняття світу його носіями. А по-друге, про те, що мова – система чистих значимостей – утворює власний світ, як би наклеєний на світ дійсний.

На думку лінгвіста Г. Вежбицької, національно-культурна специфіка ментальності та характеру етносу виявляється не тільки на лексико-семантичному, а й на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної структури [15, с.16]. Цей погляд поділяє і В.М. Телія, яка вважає, що мовна картина світу створюється не лише за допомогою барв конкретної лексики та опредмечування процесуальних значень, а також з «використанням синтаксичних конструкцій, які з перших етапів існування мови відображали відношення між елементами дійсності...». Отже, традиційний підхід до

інтерпретації мовної картини світу як конструкта, пов'язаного насамперед і головним чином з лексикою конкретної мови, можна певною мірою вважати лінгвістичним анахронізмом. Ми категорично не згодні з тими вченими, які пропонують суто «вузьколексичне» розуміння МКС, обґрунтовуючи свій погляд досить дивно: «Мовна картина світу виконує передусім функцію фіксації національного бачення світу, тоді як синтаксис – це спосіб функціонування лексичних засобів». Сам по собі цей спосіб функціонування може служити джерелом спостережень над особливостями національного менталітету, але він все-таки не є самою картиною [41, с.106].

Близькість картин світу визначається схожістю традицій, обумовленим спільністю культур і цивілізацій та історичного досвіду народів. Це дозволяє говорити про існування внутрішньої семантичної типології, що характеризує способи концептуалізації світу.

Мовна картина світу історично склалася в повсякденній свідомості кожного мовного колективу і відображає в його мові сукупність уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дійсності. Кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації (концептуалізації) світу. Властивий спосіб концептуалізації дійсності для певної мови є певною мірою універсальним, національно специфічним, так що носії різних мов мають змогу бачити світ дещо по-різному, через призму своїх мов. З іншого боку, мовна картина світу є «наївною», в тому сенсі, що в багатьох істотних відносинах вона відрізняється від «наукової» картини.

Реконструкція мовної картини світу становить одну з найважливіших завдань сучасної лінгвістичної семантики. Дослідження мовної картини світу ведеться в двох напрямках, згідно з названими двома складовими цього поняття. З одного боку, на підставі системного семантичного аналізу лексики певної мови проводиться реконструкція цілісної системи уявлень, відображеної в мові, безвідносно до того, чи є вона специфічною для даної мови або універсальною, чи відображає «наївний» погляд на світ на противагу «науковому». З іншого боку, досліджуються окремі характерні для даної мови

(лінгвоспецифічні) концепти, що володіють двома властивостями: вони є «ключовими» для даної культури (в тому сенсі, що дають ключ до їх розуміння) і одночасно відповідні слова складно перекладаються на інші мови: перекладний еквівалент або взагалі відсутній, або такий еквівалент є, але він не містить саме тих компонентів значення, які є для даного слова специфічним.

Термін концепт у останні два десятиліття широко використовується в лінгвістичній літературі, він є одним із ключових понять у сучасній лінгвістиці. В когнітивній лінгвістиці приділяється велика увага вивченню природи концепту. Ю.С. Степанов зазначав: «Поняття (концепт) – це явище того ж порядку, що і значення слова, яке розглядається в іншій системі зв'язків; значення – в системі мови, розуміння в системі логічних відношень і форм, що вивчаються як в мовознавстві, та і в логіці» [71, с.824].

У сучасній лінгвістиці поняття «концепту» широко використовується під час опису семантики мови, тому що значення мовних виразів прирівнюються концептами та концептуальними структурами, що виражаються в них: такий погляд вважається рисою, що відокремлює когнітивний підхід в цілому. Формування концептів пов'язано з пізнанням світу, з формуванням світогляду. Носії мови – це носії певних концептуальних систем. Кожен концепт пов'язує в собі важливі знання людини про світ та відкинуті деякі несуттєві ознаки.

Таким чином, мовна картина світу – це комплекс мовних засобів, в яких відображено особливості етнічного сприйняття світу, це сукупність уявлень народу про дійсності, зафіксованих в одиницях мови, на певному етапі розвитку народу. Система концептів формує в собі картину світу (світогляд, світосприйняття), де відображається розуміння людиною дійсності, формується особливий концептуальний малюнок, який є основою людського світосприйняття.

1.2. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики (Категорія «концепт» в когнітивізмі.)

Всю пізнавальну діяльність людини можна розглядати як вміння орієнтуватися у світі, а ця діяльність пов'язана з необхідністю ототожнювати і розрізняти об'єкти: концепти виникають для забезпечення операцій цього роду. Отже, формування концептів пов'язано з пізнанням світу, з формуванням уявлень про нього. До кінця XX століття лінгвісти зрозуміли, що носій мови – це носій певних концептуальних систем. Концепти суть ментальні сутності. У кожному концепті зведені воедино принципово важливі для людини знання про світ і разом з тим відкинуті несуттєві подання. Система концептів утворює картину світу (світобачення, світосприйняття), в якій відбивається розуміння людиною реальності, її особливий концептуальний "малюнок", на основі якого людина мислить світ. Експлікація процесу концептуалізації та змісту концепту доступна тільки лінгвістові, який сам є носієм цієї мови. Таким чином, на рубежі тисячоліть на перший план у лінгвістиці виходить проблема ментального, бо концепти - ментальні сутності. [24, с. 160]. Термін *концепт* у лінгвістиці і старий і новий одночасно. С.А. Аскольдів-Алексеев ще в 1928 р. опублікував статтю "Концепт і слово", але до середини XX століття поняття "концепт" не сприймалося як термін в науковій літературі. Зараз у лінгвістичній науці можна позначити три основних підходи до розуміння концепту, що базуються на загальному положенні: концепт – це те, що називає зміст поняття, синонім сенсу. Перший підхід, представником якого є Ю.С. Степанов, при розгляді концепту більшу увагу приділяє культурологічному аспекту, коли вся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними.

Отже, концепт – це основний осередок культури в ментальному світі людини. Вони займають ядерне положення в колективному мовній свідомості, а тому їх дослідження стає надзвичайно актуальним [71, с. 118]. Другий підхід

залучення в когнітивну лінгвістику_(Н. Д. Арутюнова та її школа, Т. В. Булигіна, А. Д. Шмельов та ін) семантики мовного знака становить єдиним засобом формування змісту концепту [6,с.52]. Прихильниками третього підходу є Д.С. Лихачов, Є.С. Кубрякова та інші, які вважають, що концепт не безпосередньо виникає із значення слова, а є результатом зіткнення значення слова з особистим і народним досвідом людини, тобто концепт є посередником між словами та дійсністю. Згідно з Є.С. Кубрякової, концепт – це оперативна змістовна одиниця пам'яті ментального лексикону, концептуальної системи мозку (*lingva mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці. При аналізі концепту вона вважає виправданим використання в когнітивній лінгвістиці понять фону і фігури, які застосовуються в психології при описі сенсорно-перцептивних процесів. [38, с. 67]

Цікава теорія концепту запропонована Ю.Д. Апресяном, вона ґрунтується на наступних положеннях: кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття і організації світу; виражаються в ньому значення складаються в якусь єдину систему поглядів; свого роду колективну філософію, яка нав'язується мовою всім носіям; властивий мові спосіб концептуалізації світу почасти універсальний, почасти національно специфічний; погляд на світ (спосіб концептуалізації) "наївний" в тому сенсі, що він відрізняється від наукової картини світу, але це не примітивні уявлення [4, с. 39]. Спільним, для цих підходів є твердження незаперечною зв'язку мови і культури; розбіжність обумовлено різним баченням ролі мови у формуванні концепту. Об'єкти світу стають "культурними об'єктами" лише тоді, коли уявлення про них структуруються етномовним мисленням у вигляді певних "квантів" знання.

Концепт - оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці. Таким чином, поняття концепту прийшло з

філософії і логіки, але в останні 15 років воно переживає період актуалізації й переосмислення. Різні визначення концепту дозволяють виділити його наступні інваріантні ознаки:

- 1) це мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, вербалізуються за допомогою слова і має польову структуру;
- 2) це основні одиниці обробки, зберігання та передачі знань;
- 3) концепт має рухливі межі й конкретні функції;
- 4) концепт соціальний, його асоціативне поле обумовлює його прагматику;
- 5) це основний осередок культури.

Отже, концепти представляють світ у свідомості людини, утворюючи концептуальну систему, а знаки людської мови кодують в слові зміст цієї системи. Отже, концепт багатовимірний, у ньому можна виділити як раціональне, так і емоційний, як абстрактне, так і конкретне, як універсальне, так етнічне, як загальнонаціональне, так і індивідуально- особистісне.

Концепти у свідомості людини виникають в результаті діяльності, досвідченого осягнення світу, соціалізації, а точніше, складаються з:

- а) його безпосереднього чуттєвого досвіду – сприйняття світу органами чуття;
- б) предметної діяльності людини;
- в) розумових операцій з уже існуючими в його свідомості концептами;
- г) з мовного знання (концепт може бути повідомлений, роз'яснено людині у мовній формі);
- д) шляхом свідомого пізнання мовних одиниць.

Концепти можуть класифікуватися по різному. З точки зору тематики вони утворюють, наприклад, емоційну, освітню, текстову та ін концептосфери. Класифіковані за своїм носієм концепти утворюють індивідуальні, мікрогруповий, макрогруповий, національні, цивілізаційні, загальнолюдські

концептосфери. Можуть виділятися концепти, що функціонують у тому чи іншому вигляді дискурсу: наприклад, педагогічному, релігійному, політичному, медичному та ін. Сам дискурс може розглядатися одночасно як сукупність апеляцій до концептів і як концепт, що у свідомості носіїв мови. Концепти як інтерпретатори смислів весь час піддаються подальшому уточненню і модифікаціям. Вони являють собою реалізуємо суті тільки на початку своєї появи, але потім, опиняючись частиною системи, потрапляють під вплив інших концептів і самі видозмінюються. Візьмемо, наприклад, така ознака, як "червоний", який, з одного боку, інтерпретується як ознака кольору, а з іншого боку, дробиться шляхом вказівки на його інтенсивність (*червоний, пурпурний, багрянний, транспарантний, темно-червоний*). І збагачується іншими характеристиками. Та й сама можливість інтерпретувати різні концепти в різних відносинах свідчить про те, що і число концептів та обсяг змісту багатьох концептів безупинно зазнають змін. "Так як люди постійно пізнають нові речі в цьому світі і оскільки світ постійно змінюється, - пише Л. В. Барсалоу, людське знання повинно мати форму, швидко пристосовуватися до цих змін", тому основна одиниця передачі та зберігання такого знання повинна бути теж досить гнучкою і рухливою [17, с. 749]. Предметом пошуків у когнітивній лінгвістиці є найбільш істотні для побудови всієї концептуальної системи концепти – ті, які організовують саме концептуальне простір і виступають як головні рубрики його членування. Хоча мовознавство має більш ніж двадцятирікову традицію, однак найінтенсивніший його розвиток припадає на ХХ ст. За це століття змінилося три наукові парадигми: порівняльно-історична (генетична), системно-структурна (таксономічна) й комунікативно-функціональна. Така швидка зміна наукових поглядів на мову дала підставу російському мовознавцеві П. Б. Паршину кваліфікувати ситуацію в мовознавстві ХХ ст. як перманентні, тобто постійні, безперервні методологічні перевороти. Однак, незважаючи на зміни наукових парадигм, надбані у попередні періоди знання про мову не заперечуються, а лише набувають нової оцінки. Різні парадигми ніби накладаються одна на одну і

навіть співіснують, то ігноруючи одна одну, то зближуючись [21, с.10]. Отже, різні течії і напрями сучасного мовознавства перебувають у доповнювальних відношеннях. науки про людину після «довгої холодної зими об'єктивізму» [13, с.29]. Таким чином, лінгвістика ніби повернулася назад, до тих парадигм, які розглядали мову як явище суспільне, явище, тісно пов'язане з історією народу, його культурою. Іншими словами, на сучасному етапі відбувається гуманізація мовознавства. Когнітивна лінгвістика виникла в 70-ті роки ХХ ст. (у 1975 р. в назві статті американських мовознавців Дж. Лакоффа та Х. Томпсона з'явився термін когнітивна граматика). Деякі вчені часом виникнення когнітивної лінгвістики вважають організований у 1989 р. Р. Дірвенем у Луйсбурзькому університеті (Німеччина) симпозіум, на якому було засновано журнал «Когнітивна лінгвістика».

На зміну системно-структурній парадигмі (структуралізму), де мова інтерпретувалася як своєрідна суворо організована система, в якій кожне явище має свою цінність залежно від місця в цій системі, і де було проведено чіткі межі між мовною синхронією і діакронією, мовою і мовленням, звуком і фонемою, морфом і морфемою, словом і лексемою, значенням і смислом, висловленням і реченням тощо, прийшла когнітивна лінгвістика, котра розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим.

Когнітивна лінгвістика (від англ. cognition «знання, пізнання», «пізнавальна здатність») — мовознавчий напрям, який функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища. [14, с. 110]

Когнітивна лінгвістика є складовою частиною когнітології — інтегральної науки про когнітивні процеси у свідомості людини, що забезпечують оперативне мислення та пізнання світу. Когнітологія досліджує

моделі свідомості, пов'язані з процесами пізнання, з набуттям, виробленням, зберіганням, використанням, передаванням людиною знань, з репрезентацією знань і обробленням інформації, яка надходить до людини різними каналами, з переробленням знань, з прийняттям рішень, розумінням людської мови, логічним виведенням, аргументацією та з іншими видами пізнавальної діяльності. Досліджуючи розум і розумові системи, когнітивна наука розумну поведінку розглядає як певне обчислення. Існує навіть думка, що когнітивна парадигма може перерости в креативну, тобто творчу парадигму, яка використовуватиме когнітивні структури для вироблення нових знань [11, с. 56]. Когнітологія є комплексною наукою. Як зауважив К. Стеннінг, «складіть разом логіку, лінгвістику, психологію і комп'ютерну науку — і ви отримаєте когнітивну науку». [28, с.105] Значення мови для когнітології є надзвичайно великим, бо саме через мову можна об'єкти-візувати розумову (ментальну, мисленнєву) діяльність, тобто вербалізувати («ословити») її. З іншого боку, вивчення мови — це опосередкований шлях дослідження пізнання, бо когнітивні й мовні структури перебувають у певних співвідношеннях. Саме тому когнітивна лінгвістика стала провідною науковою дисципліною в межах когнітології. Вона досліджує, як пов'язані мовні форми зі структурами людських знань, а також те, як вони представлені в голові людини. Зокрема, предметом когнітивної лінгвістики є проблема ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу, в проведенні процесів його концептуалізації й категоризації (підведення явища, об'єкта, процесу тощо під певну рубрику, категорію; утворення і виділення самих категорій, тобто членування зовнішнього і внутрішнього світу людини й упорядковане подання різноманітних явищ через зведення їх до меншого числа розрядів і об'єднань), проблема співвідношення концептуальних систем із мовними, наукової та звичайної (буденної) картин світу з мовною [9, с. 47]. Варте уваги й загальне спрямування когнітивістів на дослідження мови у зв'язку з людиною, яка думає і пізнає: «Переваги когнітивної лінгвістики й когнітивного підходу до мови в тому, що вони відкривають широкі перспективи бачення мови в усіх її

різноманітних зв'язках із людиною, з її інтелектом і розумом, з усіма мисленнєвими й пізнавальними процесами, нею здійснюваними, і, нарешті, з тими механізмами та структурами, які лежать у їх основі» [12, с. 32].

Кожен новий напрям у мовознавстві пов'язаний із новим методом дослідження мови. Щодо методу когнітивної лінгвістики однозначної думки немає. Більше того, невизначеність методу дослідження стала причиною заперечення когнітивної лінгвістики як окремої парадигми в мовознавстві. Зокрема, В. Касевич стверджує, що «хоча внесок когнітивістів у сферу, наприклад, семантики виразно позитивний, вони тим не менше не створюють ні нового об'єкта (точніше, предмета) дослідження, ні навіть мовного методу» [11, с. 114]. О. Кубрякова вважає, що когнітивна лінгвістика опрацювала свій метод, який передбачає «постійне співвіднесення мовних даних із іншими досвідними сенсомоторними даними на широкому культурологічному, соціологічному, біологічному і — особливо — психологічному тлі», і що «метод когнітивної науки полягає передусім у спробі поєднати дані різних наук, гармонізувати ці дані й знайти смисл в їх кореляціях та співвідношеннях» [13, с. 28]. Когнітивна лінгвістика є поліпарадигмальною наукою. Вона успадкувала набутки всіх попередніх мовознавчих парадигм і розвиває успадковані від лінгвістики, а також від філософії, психології класичні проблеми зв'язків між мовою та мисленням, однак розглядає їх у дещо іншому плані, а саме в таких категоріях:

- знання, його мовні різновиди, мовні способи репрезентації знань, мовні процедури оперування знаннями.
- ментальні структури та процеси у свідомості (пам'ять, сприйняття, розуміння, пізнання, аргументація, прийняття рішення тощо) [18, с. 67].

Головна ідея когнітивної лінгвістики як нового напрямку: мовна здатність людини є частиною її когнітивної здатності.

Існує чотири варіанти когнітивістики:

- опис і пояснення механізмів, що з'єднують стимул і реакцію, вхід і вихід людської "думаючої машини";
- дослідження явищ внутрішньої ментальної природи людини; акцентування суб'єкта як джерела, ініціатора своїх дій;
- вивчення специфіки когнітивних процесів у порівнянні з афектами [18, с.54].

На даному етапі розвитку перед когнітивною лінгвістикою ставляться три головні проблеми: про природу мовного знання, про його засвоєння і про те, як його використовують. Тому дослідження ведуться в основному за такими *напрямами*:

а) види і типи знань, представлених в цих знаках (гносеологія = теорія пізнання), і механізм вилучення із знаків знань, тобто правила інтерпретації (когнітивна семантика та прагматика);

б) умови виникнення та розвитку знаків і закони, що регулюють їх функціонування;

в) співвідношення мовних знаків і культурних реалій у них відображених. [11, с. 49]

Центральною проблемою в російській когнітивній лінгвістиці стала категоризація людського досвіду. Категоризація тісно пов'язана з усіма когнітивними здібностями людини, а також з різними компонентами когнітивної діяльності - пам'яттю, уявою, увагою. Категоризації сприйнятого - це найважливіший спосіб впорядкувати надходить до людини інформацію.

Згідно сучасним уявленням, основним *завданням* загальної теорії мови є пояснення механізму обробки природної мови, побудова моделі його розуміння. Враховуючи, що в основі такої моделі лежить теза про взаємодію різних типів знання, лінгвістика вже не володіє монополією на побудову загальної моделі мови.

Лінгвістична теорія має відповідати не тільки на питання, що таке мова, але й на питання, чого досягає людина за допомогою мови. У зв'язку з цим завдання когнітивної лінгвістики слід визначити як спробу зрозуміти наступне:

- роль участі мови в процесах пізнання й осмислення світу;
- співвідношення концептуальних систем із мовними;
- участь мови в процесах отримання, переробки і передачі інформації про світ;
- процеси концептуалізації та категоризації знань;
- засоби і способи мовної категоризації та концептуалізації констант культури;
- проблеми мовної картини світу; співвідношення наукової та буденною картин світу з мовною.

На сьогоднішній день предметом вивчення когнітивної лінгвістики є:

- когнітивна семантика, бо зміст знака тісно пов'язане з пізнавальною діяльністю людини. У структурі знань, що стоять за мовним вираженням, певною мірою відображається спосіб номінації. Тому важливе місце у когнітивних дослідженнях відводиться мовної номінації – розділу мовознавства, що вивчає принципи і механізми називання наявних у людини ідей і уявлень;
- когнітивна лінгвістика встановлює подібні схеми, в рамках яких людина пізнає світ. Згідно з М. Джонсону, автору теорії образних схем, це повторюється динамічний зразок наших процесів сприйняття, на основі яких осмислюються потім більш абстрактні ідеї. Наприклад, почуття сприймаються через будь-яку текучу рідину. [20, с. 10]

З когнітивної точки зору досліджуються метафора і метонімія. Наприклад, метафора - це осмислення і репрезентація одних смислів на основі інших. Так, вниз негативно оцінюється в російській ментальності, звідси вираження *низькі помисли, низькі смаки, низький вчинок, низи суспільства*.

Метафоричний спосіб осягнення світу має загальний і обов'язковий характер, тому метафора може бути розглянута як один з фундаментальних когнітивних механізмів людської свідомості. Метонімія – стійка асоціація уявлень. В їх основі лежить ідея суміжності уявлень – зсув одного найменування на інше: *Я люблю Баха* (= музику Баха). Розглянута в системі метонімія висвічує особливі образні блоки, усвідомлювані носіями мови, але в цілому мовою не фіксуються:

- 1) дослідження з когнітивних позицій дискурсу.
- 2) з позицій когнітивної лінгвістики вчені намагаються проникнути в інші форми представлення знань, які відіграють важливу роль у функціонуванні мови, - фрейми, скрипти, сценарії, пропозиції і т.д.
- 3) предметом дослідження в когнітивній лінгвістиці також є концепти, точніше, моделювання світу за допомогою концептів. Найбільш суттєвими для побудови всієї концептуальної системи є ті, які організовують саме концептуальний простір і виступають як головні рубрики його членування [17, с. 749].

Когнітивна лінгвістика доповнює аналіз мови аналізом мови, різних контекстів вживання відповідних лексем, зафіксованих у текстах суджень про концепт, його визначень в різних словниках і довідниках, аналізом фразеології, прислів'їв, приказок, афоризмів, в яких концепт репрезентовані.

Виділені завдання когнітивної лінгвістики Є.С. Кубрякова згрупувала як "вивчення мовних процесів, мовних одиниць і категорій тощо в їх співвіднесенні з пам'яттю, уявою, сприйняттям, мисленням" [13, с. 35].

1.3. Символ – як відображення картини світу

Сучасна когнітивна методика визначає найголовнішим серед своїх завдань оволодіння концептами – ментальними прообразами (нерозчленованими уявленнями про об'єкт), глибинними значеннями розгорнутих структур тексту, що є втіленнями мотивів та інтенцій автора, для розвитку пізнавальної активності та адекватного сприймання текстової інформації. Семантика концепту містить комплекс позамовних відомостей, що ґрунтуються на знаннях про світ, здобутих у результаті колективного досвіду людства. Кожен концепт пов'язаний з деякими іншими, і разом вони утворюють домени (фони), з яких виділяється концепт [28].

Упорядковане поєднання концептів у свідомості людини складає її концептуальну систему. Концептуальна система не є стабільною. Вона динамічна, весь час змінюється під впливом постійного процесу пізнання. Компоненти концептуальної системи фрейми – структури, що репрезентують стереотипні, типізовані ситуації у свідомості (пам'яті) людини та допомагають ідентифікувати аналогічну нову ситуацію, ієрархічно впорядковані репрезентації певної стандартної ситуації дійсності. На нашу думку, особливу увагу в оволодінні концептами слід надавати образам та символам, які беруть участь у структуруванні навколишньої дійсності.

Отже знання символіки – це не питання ерудиції. Воно має безпосереднє відношення до пізнання людиною самого себе. Символіка – це одночасно і інструмент пізнання, і найдавніший фундаментальний метод вираження реальності, здатний розкрити різні її аспекти, невліпові для інших засобів. Хоча значення символу неможливо повністю втиснути в рамки енциклопедії і взагалі передати словами, багато що в символіці за минулі століття стало традиційним і утворило свого роду міжнародну мову, що виходить за рамки звичайної комунікації.

У ХХ ст. в обіг свого емпіричного матеріалу поняття символу і символіки включали немало дослідників, у тому числі З.Фрейд, К.Юнг, Р.Кох, А.Голан, С.Аверінцев, Б. Успенський та ін. Більшість дослідників у символізмі

відзначають знаковий характер явища, пов'язаного з образним сприйманням реального світу.

Символ як явище має універсальний загальнолюдський характер і водночас він виражається на рівні національної свідомості народу. Адже саме в символах нерідко відбиваються національні традиції, звичаї, обряди, вірування, тобто національні риси характеру. Словесна символіка народу виступає важливим чинником творіння національно-культурної картини світу. Пізнання символіки має стати органічною потребою в задоволенні духовних, культурних запитів людини, вдосконаленні внутрішнього світу й приведення його до гармонії із зовнішнім світом [1].

Згідно з Юнгом, символ це ім'я чи зображення, які можуть бути відомі в повсякденному житті, але володіють специфічним значеннєвим додатком до свого звичайного змісту. У символах міститься щось непевне, невідоме або прикрите. Отож символ приховує в собі те, що входить за межі очевидного, й безпосереднього значення і має широкий аспект невідомого, який неможливо визначити або пояснити, він веде у галузі, позбавлені здорового глузду. Такий підхід не виключає можливості оволодіння символічним значенням на рівні слів (або предметів) попри достатньо широкий зміст, що вкладається в символ.

За Лосєвим, "символ речі є її відображення, однак не пасивне, не мертво, а таке, котре несе в собі силу і міць самої дійсності, оскільки одного разу одержане відображення перероблюється в свідомості, аналізується в думці, очищується від усього випадкового й несуттєвого й доходить до відображення не просто чуттєвої поверхні речей, але їхньої внутрішньої закономірності". Тобто символ не є власне знак речі, це виразник її суті, він має такий додаток, який робить його внутрішньо вмотивованими глибинами [19]. Незважаючи на те, що символ не можна звести до простого значення і визначення, все ж таки можна дати або вказати вихідний пункт підходу за знанням, подорожі від якого дозволить дослідити розум, дух, внутрішні глибини і зовнішні висоти іманентного і трансцендентального як в горизонтальній, так і у вертикальній

площинах. Символізм, сам по собі, як щось побічне, може призвести до прямого збагнення реальності. Символ являє собою зовнішню або нижчу вищої істини, яку уособлює, і служить засобом повідомлення чогось про реальності, які при іншому способі спілкування або опинилися б затемнені через недостатність нашої мови, або занадто складні для адекватного вираження. Тим самим, символ не може зводитися поза свого релігійного, культурного чи метафізичного контексту, того ґрунту, на якому він виріс [27]. Символ – це ключ, що дозволяє проникнути в область більшу, ніж він сам, і застосовує його людина. Як сказав Колридж, символ завжди бере участь в реальності, якій повідомляє збагненність і, заявляючи про ціле, сам спочиває в тій Єдності, представником якої є [35]. Символ виникає не з одного джерела, а може пристосовуватися, відповідаючи на запити різних епох, релігій, культур і цивілізацій. Винятковість властива всьому примітивному і незрілому, символ – це щось, що включає і здатне до експансії. У одного символу можуть бути численні і різноманітні застосування, здатні стати амбівалентними або багатозначними відповідно до додаткового співвіднесення [31].

Таким чином символ – це дуже складне та багатоаспектне поняття, яке має прояви не тільки у лінгвістиці, а також у філософії, психології та інших науках. Багато вчених намагалися дати чітке визначення цьому терміну, але до загальної думки не дійшли. Кожен має теорію та свої аргументи. У загальному значенні символ – це образ, картинне зображення, відтворене на протязі тривалого часу та не одним поколінням, яке відповідає світо уявленню кожного народу. Одже міф і символ наближуються один до одного за спільною ознакою нескінченності варіацій їх тлумачення. Кількісно й якісно ці варіації збагачуються тоді, коли “міф символізується” чи “символ міфологізується”. Це відбувається завдяки здатності людської свідомості виходити за межі видимого світу та “зазирати за обрій горизонту”. Присутність міфу в новому літературно-художньому тексті забезпечує невичерпність смислового потенціалу твору.

Символ, що спирається на міфологічне підґрунтя, може акумулювати у собі універсальний зміст й до того ж створювати необхідне тло для подальшого розгортання більш чи менш відомого змісту в нескінченних формально-смыслових варіаціях. Можемо констатувати, що модернізм взагалі, а символізм зокрема, активізували цікавість до міфу і створили численні індивідуально-творчі обробки та інтерпретації загальновідомих міфів і міфологем.

1.3.1. Логіка і структура символу

Символ є «наполегливим і чіпким» тисячолітнім поняттям, зауважує А.Ф. Лосєв. На понятті символу, зазначає О.А. Шмеман, «сфокусована сьогодні вся увага і богословської, і секулярної думки як на питанні, від якого залежать всі інші питання [89, с. 304]». Це одне з центральних понять філософії, естетики, філології, без нього неможливо побудувати ані теорію мови, ані теорію пізнання. Незважаючи на ілюзію загальнозрозумілості, поняття символу є одним з туманних і суперечливих. Символ має більш ніж двотисячолітню історію осмислення, він отримав різноманітні трактування, однак цілісного уявлення про нього до цих пір немає.

Символ усвідомлюється як самостійний об'єкт лінгвістичного дослідження. Так, у розумінні Н.Д. Арутюнової, мова принципово двоїста: вона є і «система знаків, що заміщають предмети мовлення (реальні та ідеальні)», і «система символів, за якими стоїть духовне життя людей» [83, с. 657]. Таким чином, символ стоїть біля витоків мови. Проблема мови може кваліфікуватися як проблема символу.

Незважаючи на фундаментальне значення символу для мови, в дослідженнях все частіше зустрічається думка про те, що поняття символу недостатньо чітко окреслене в лінгвістичній літературі [83, с. 125]. Лінгвістична теорія символу можлива в єдності з фундаментальним його

осмисленням, з опорою на символізацію в цілому. «Лінгвістика символу» ґрунтується як на власне лінгвістичних, так і на екстралінгвістичних параметрах комунікації, що зв'язують воєдино мову, свідомість і культуру.

Таким чином, і *структура символу* достатньо складна і неоднозначна:

- *Символ є з'єднання*. Етимологія слова «символ» підкреслює момент з'єднання: символ – «знак, прикмета, ознака; знак, що служив доказом союзу гостинності, укладеного між двома родинами»; $\sigma\upsilon\mu\text{-}\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\omega$ – «скидати в одне місце, зливати, з'єднувати» [82, с. 161]. $\Sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\alpha$ називалися у древніх греків «уламки однієї платівки, що підходять один до одного по лінії облому, складаючи які люди, пов'язані союзом спадкової дружби, пізнавали один одного» [82, с. 160]. Символ є з'єднання, але не всяке з'єднання складе символ. У з'єднанні, що утворює символ, обов'язковим є перше й друге, які з'єднуються, але існує і третє – яке з'єднує.

Це третє і становить таємницю символу. Третє як зв'язок означає, що з'єднані компоненти взаємоуподібнюються, складають органічну, а не механічну єдність, творчо перетворюються. Символ присутній скрізь, де встановлюється зв'язок. Стихія символу – стихія соборності. За визначенням А. Білого, всяка єдність є символ, і всякий символ є єдність [85, с. 48]. Тому символ універсальний, багатовимірний і принципово діалогічний. Символ – необхідна категорія буття і свідомості. Це означає, що він належить одночасно богу, людині і світу, він є їх зв'язок. Символ, у даному випадку, виступає як структурно оформлене взаємоспілкування;

- *Символ об'єктивний*. Символ – конкретна, максимально інтенсивна реальність. Символ цілком реальний і об'єктивний: він є фактом дійсності, онтологічний. Реалістичне розуміння символу розроблено В.І. Івановим, О.П. Флоренським, А.Ф. Лосєвим та ін. Фундаментальне значення має розрізнення реалістичного (яке підтверджує і реально існує) і ідеалістичного (суб'єктивно-

замкненого, фантазійно-довільного) символізму [56, с. 146]. Справжній символізм реалістичний, він відображає буття, а не ідеалістичний, що відображає лише стан людини [56, с. 149]. Реалістично зрозумілий символ – не замість дійсності, а є сама ця дійсність.

Завдання полягає не в пристосуванні символу до нашого розуміння, але у зміні, перебудові власної свідомості до того, щоб увійти в його простір. Н.Д. Арутюнова деталізує цю думку: «Символ входить в особисту сферу, але не твориться особистістю. Якщо образи складаються, то символами стають, до символу підносяться, піднімаються, виростають, розростаються [83, с. 84]». У символі укладена та реальність, яка символізується. Символ «визнається цінним, оскільки служить відповідним ознаменуванням об'єктивної реальності і сприяє розкриттю її щирої природи [75, с. 166]». З цього випливає, що найбільш законна форма символічного мистецтва є реалізм [83, с. 185]. І не має нічого спільного з маревом суб'єктивних химер. Такими є аспекти об'єктивності символу: символ і є те, що він символізує. Це означає, що мовний (словесний) символ має денотативне значення.

- *Символ суб'єктивний.* Дійсність відкриває себе людині за допомогою символу, який є способом установавлення зв'язку між тим, хто сприймає і сприйманим. І хоча символ незалежний від нас у своєму бутті, його немає поза людською свідомістю. Без символічних функцій нашої свідомості вся емпірична дійсність розсипається на безліч дискретних і не пов'язаних між собою речей. Без представленості всесвіту у свідомості людини вона не проявлена для самої себе.

Цей факт вказує не на онтологічну, природну або фізичну, а на екзистенціальну залежність світу від людини. Це обумовлює наявність сигніфікативного значення в мовному символі. Символ – суто людська реальність. Символічний акт може розглядатися як «межа» людського: при входженні людини в область, що перевищує його, символ самоліквідується; з

точки зору свідомості – розчиняється в мовчанні [56, с. 68]. До людини символу немає, понад людини символ скасовується. Тому можливий той парадокс, який сформулював Н. Бердяєв: «... символізм є жага подолання символізму, перетворення символічної культури в онтологічну культуру, в якій досягні були б не символи останньої реальності, а сама остання реальність [83, с. 165]». Досягнувши останньої реальності, тобто єдності всього у всьому, символ стикається з неможливістю подальших з'єднань. Символ являє собою діалектичну єдність об'єктивного і суб'єктивного. Символ зникає, якщо буде відділений хоча б від однієї зі своїх опор. Символ і незалежний і залежний від суб'єкта. У самій здатності осмислення дійсності вбачають символічну функцію свідомості. Е. Кассіерер звертає увагу на відмінну особливість людини в її символічному способі діяльності у світі. Будучи річчю світу, символ занурений у внутрішній світ людини. Свідомість говорить тільки мовою символів [87, с. 145]. Автори наполягають на тому, що символ принципово непсихологічний: коли символ знаходить психологічний статус, він стає псевдосимволом, і функціонально не відрізняється від знаку. З символом співвідносяться «стани свідомості», а не психіка. Тим самим філософи виступають проти довільності і «приватного характеру» символу. Символ – універсальний засіб взаємодії людини і світу, що має екзистенційне коріння. Символ – завжди атрибут особистості, він належить особистості, виражає і виявляє її. Символ є орган самоорганізації особистості, що оформляє перспективну глибину внутрішнього світу людини. Багато авторів роблять акцент на тому, що символ є найбільш економним і сильним засобом впливу. Символ робить комунікацію «ефективною, посилюючи прагматичний фактор впливу з метою викликати афектний стан [87, с. 146]». У мовному символі присутні суб'єктивні (емоційно-почуттєві та смислові) компоненти семантики. Символ звернений в сферу глибинної семантики суб'єкта і управляє самим процесом смислопородження. Символи суб'єкта утворюють символічний рівень його особистості в цілому і мовної особистості зокрема, являють собою ту межу, після якої починається невимовний містичний досвід

за межами мови і мислення. Тому для лінгвістики однією з істотних властивостей символу буде його екзистенційний і когнітивний потенціал, який забезпечує не тільки стійку специфіку особистісних смислів, але і їх розвиток. У слові символ досягає ступеня самосвідомості. Символ прагне виявити і висловити себе як слово. Звідси випливає, що, якщо свідомість людини – свідомість символічна, то вона має мовну природу. Мовне значення – тільки «двері» в смисловий простір символу, це те, що потрібно, сприйнявши, подолати. Будь-який акт розуміння символу є набуття людиною розуміння власної сутності в його «центрі» – в смисловому просторі [86, с. 148].

- *Символ є з'єднання різних планів дійсності.* Символ знаходить себе у спільній енергії декількох планів реальності як факт їх взаємопроникнення і взаємодії.

Символ виступає як органічна єдність усіх планів дійсності – «підключає» світ до людини і до бога. Символ – провідник до святині, вищих сенсів і цінностей. Це код сакрального. Символ є предикатом до поняття людина, оскільки людська особистість визначається саме через символічну діяльність – через зв'язок зі світом, культурою, богом. Символ сполучає в єдине всі плани буття. Тому символічна ситуація – набуття повноти.

- *Символ діалектичний (динамічний).* Він володіє відкритою, гнучкою і рухливою діалектичною структурою. При зовнішній статичності «тіла» символу в ньому не припиняються смислові процеси.

Символ «виражає згусток енергії; тобто його дійсна значущість непропорційно більша, ніж на перший погляд тривіальне значення, що виражається його формою [86, с. 155]». Символ приходить у рух від асиметрії форми і змісту. Символ живе антитезою логічного і алогічного, вічно стійкого, зрозумілого, і – вічно нестійкого, незрозумілого, і ніколи не можна в ньому від повної незрозумілості перейти до повної зрозумілості. Динаміка символу збагачуюча, пізнавальна. Глибоке проникнення в символічну діалектику здійснив А. Ф. Лосєв, який у символі висував на перший план «закономірне

розкладання тієї чи іншої моделі в нескінченний ряд її перевтілень [46, с.11]». Ця нескінченність виступає найбільш оригінальною рисою в понятті символу, без чого його важко відмежувати від інших категорій [46, с. 11]. Тільки символ дозволяє зв'язати все з усім, жодна інша категорія не здійснює зв'язків такого масштабу. Символ мови містить у собі набагато більше, ніж сама мова в її безпосередній сутності. Символ виявляє мову в її значущості для світу в цілому.

Розрахований на активну внутрішню роботу сприйняття, символ розкривається в творчому зусиллі. Він заряджений численними смисловими потенціями. Символ не можна «роз'яснити, звівши до однозначної логічної формули, а можна лише пояснити, віднісши його з подальшими символічними зчепленнями, які підведуть до більшої раціональної ясності, але не досягнуть чистих понять [46, с. 27]». Прагнення повністю опанувати його змістом руйнує символ. Така динаміка символу – закономірна, творча, нескінченна.

- *Символ є діалектична єдність протилежностей.* Символ – парадокс парадоксів. «Символи не укладаються на площині розуму, структура їх наскрізь антиномічна. Але ця антиномічність є не заперечення проти них, а навпаки – запорука їх істинності [86, с.116]». Символ вимагає наявності інших пізнавальних здібностей (духовного розуму).

Символ побудований на поєднанні полярностей. Символ являє собою діалектичну єдність ідеї і образу, індивідуального й універсального, частини і цілого, конкретного і абстрактного, відносного і абсолютного, чуттєвого і надчуттєвого, тимчасового і вічного, кінцевого і нескінченного тощо. Символ здійснює рівновагу протилежностей, взаємозв'язок яких органічний, а не механічний. У результаті напруженого стягнення членів опозицій, що складають його семантичну структуру, символ і стає носієм всеосяжного поля смислів. Символ є діалектичною єдністю ідеї і образу. У всякому символі є як ідейна, так і образна сторона. Класичне визначення символу як ідейно-образної єдності належить С.С. Аверинцеву: «Предметний образ і глибинний

зміст виступають у структурі символу як два полюси, немислимі один без іншого (бо сенс втрачає поза образом свою явленність, а образ поза сенсом розсипається на свої компоненти) [82, с.155]». Кожен символ є образом, але образ не дорівнює символу. Н. Д. Арутюнова підкреслює, що символ принципово відрізняється від образу «точкою опори»: «...якщо образ спирається на предметний світ, то символ переніс точку опори в світ смислів; порівняйте образ матері і символ материнської любові [83, с.185]». Діалектика ідеї та образу створює смислову напругу символу. Символ є діалектичною єдністю тимчасового і вічного. Символу властива особлива темпоральність. Він живе надзвичайно довго, нарощуючи сенс. Символ одночасно існує в конкретному часі, і пронизує товщу часів, приходячи з минулого і йдучи в майбутнє [40, с. 192]. Символ накопичує смисли і вибухає ними в теперішньому, як кумулятивний снаряд. Теперішнє символу направлено одночасно і в минуле і в майбутнє, спрямовуючи їх до вічного. Тим самим, символ є мить часу, в якому переживається повнота вічності.

- *Символ здійснюється ієрархічно.* Будучи невичерпним, перспективно-глибинним, символ здійснюється в різних якісних ступенях. Певна конфігурація проявляє символ як знак, алегорію, схему, поняття, метафору, уособлення, емблему, тип, архетип, міф і т. ін. Символ може реалізуватися однозначно, а може – у нескінченному збільшенні значень. Так, сполука тільки одного є знак, з'єднання одного з великою кількістю є тип, з'єднання всього є символ. Жодна інша категорія не має здатність зібрати в собі весь світ в його цілісній єдності.

У «Нотатках до майбутньої класифікації типів символу» С.С. Аверинцев затверджує символ як «загальне родове поняття» по відношенню до решти структурно-семантичних категорій, які є виразно модифікованими різновидами символу і трактуються як «символічні структури» [82, с. 157]. Межа елементарного здійснення символу є знак. Символ включає в себе властивості знака, але не всякий знак є символом. Будь-яка категорія, будь-яка

річ або явище володіють потенцією символічності, оскільки є ієрархічно здійсненою комбінацією компонентів символу. Кожен факт дійсності «при всій субстанціональній та функціональній самодостатності, несе в собі або потенційні, або актуальні ознаки символу, і, висловлюючи його, самовизначається у процесі цього вираження» [82, с. 158]. Таким чином, символ здійснюється ієрархічно. Символ проявляє себе як наближене значення, що прагне до межі – до абсолютного утвердження себе в особистості. Річчю, що матеріально виражає символ, може бути як нежива матерія, так і одухотворена плоть. Змістом символу може бути одне значення або вся сукупність духовного світу. Досконалість форми і повнота сенсу символу являють перед нами особистість. Подивитися на що-небудь як на особистість в аспекті індивідуальної долі – значить мати справу з символом. Символізм є персоналізм. В світлі даного трактування символу очевидна неможливість подання його як різновиду знака, властивого багатьом сучасним семіотичним і психологічним теоріям.

Якщо знак вказує на предмет, то символ вказує на свідомість. Знак суто прагматичний, символ – онтологічний. Знак орієнтований на зовнішнє, символ – на внутрішнє. Символ не стільки семантична категорія, скільки концептуально-конвенціональна, апелює до екстралінгвістичної сфери [60, с. 41]. Знак і символ розрізняють по лініях формального і інтерпретативного моментів: «...якщо знаки ми знаємо і автоматично оперуємо ними, то символи ми розуміємо» [60, с. 43].

1.3.2. Міф як джерело символізації

Міф як особливий тип світочуття криється в мові, культурі, релігії, мистецтві, набуваючи при цьому нових форм, але зберігаючи свою правічну сутність. «Міф ніколи не ставить перед собою мету дати якесь цілісне об'єктивне конкретне знання; адже сама форма міфу настільки абстрактна, що дозволяє адаптувати його до кожної нової конкретної ситуації, а тому

відроджуватись знову і знову» [36, с. 153]. На сьогодні існують різноманітні підходи до міфу – від погляду, що міфом є кожне слово чи вислів (у Р. Барта – міфом є «слово, вибране історією»), і до думки, що міф є мовою, метамовою, мовою символів.

У мистецтві осягнення духовного, художнього світу передбачає застосування різних спектрів світорозуміння, які дозволяють виявити багатство внутрішніх проявів кожного його явища. При цьому щоразу виявляється, що розуміння світу не є його простим відображенням, повторенням дійсності, а включає діяльність духу. Це значним чином фіксується та проявляється у мові, що є скарбницею духовного культурного досвіду народу та його міфології.

Національна специфіка, помножена на міфологію, релігію та доісторичну пам'ять, знаходить свій вияв не лише на рівні тем, мотивів, образів, а й на рівні поетичного слова. Слово вбирає в себе досвід минулого, нашарування різних епох. Як і у працях О. Потебні та О. Веселовського, слова є праміфами, що лежать в основі усіх художньо-поетичних засобів і тропів.

Міф – це перша форма раціонального осягнення світу (К. Леві-Стросс), його образно-символічне відтворення та пояснення, інструмент, що формує поведінку людини в соціумі. У такому розумінні символ, наділений органічністю міфу та невичерпною багатозначністю образу, є синтезом образу і знаку. Формування міфологічного світогляду відбувалося у безпосередньому зв'язку із процесами зародження у свідомості людини знаку та символу. Виходячи із головної ознаки міфу як форми свідомості, що покладена в основу соціального порядку та спрямована на досягнення гармонії макро- та мікрокосмосу, міф і є, за суттю, світоглядною системою єдності людини і природи. Якщо слідувати установкам концепції символічного походження культури (І. Кант, Е. Кассіер), можна припустити, що первинною турботою давньої людини було не підкорення природи або змінення навколишнього середовища, а формування свого власного «Я», яке відділилося від першоджерельного тваринного «Я» через винахід символів – «єдиних знарядь,

які можна було створити, виходячи із можливостей власного тіла: сновидінь, візуальних образів та звуків» [87, с. 154]. Так Е. Кассіер у «Введенні у філософію культури» доводить, що поява у людини «символічної системи» – третьої ланки, що доповнює притаманні усім видам тваринного царства системи рецепторів та ефекторів, стало подією, яка цілком перетворила людське життя. За спостереженнями філософа, на відміну від тварин людина живе не просто у більш широкій реальності – вона живе як би у новому вимірі реальності, не тільки у фізичному, але й символічному універсамі. А мова, міф, релігія є частинами цього універсаму, різними нитками, із яких сплітається символічна мережа – складна тканина людського досвіду. Людина вже не протистоїть реальності безпосередньо, вона не зіштовхується з нею віч-на-віч. Фізична реальність нібито віддаляється у міру того, як виростає символічна активність людини. Отже, саме символ є ключем до природи людини [87, с. 153].

Як істота «символічна», первісна людина сприймає зовнішній світ органічним продовженням себе самої, наділяючи усі феномени реальності свідомістю та сакральним смислом. Нездатність виділити себе із навколишнього середовища, нероздільність міфологічного мислення, його тісний зв'язок із емоційною сферою і стають передумовами народження символу. Не випадково, історично міф виникає як результат спроби побудови на інтуїтивно-образному рівні сприйняття цілісної картини світу, яка здатна узагальнити емпіричний досвід та доповнити його обмеженість [87, с. 154]. Так, метафоричне співставлення природних та соціальних об'єктів, олюднення явищ природи, оживлення фрагментів космосу, будучи наслідком авто проєкції та асоціативного розгляду різнорідних явищ, які за своїми властивостями схожі на ті, що робить людина, і призводить до народження у її свідомості знаку та символу.

Висновки до розділу I

Відповідно до першого завдання, було визначено, що *символ є з'єднання*, універсальний спосіб зв'язку, який здійснює єдність світобудови; *символ об'єктивний*: існує незалежно від нас; *символ реальний*: справді представляє те, що символізує; *символ суб'єктивний*: його немає самого по собі поза людини. Багато науковців дотримуються думки, що *символ – атрибут особистості*, належить особистості, виражає і виявляє її, досягаючи ступеня самосвідомості в слові; *символ є з'єднання різних планів дійсності*: він об'єднує *Я і Світ*, виступаючи посередником між ними;

- *символ є діалектична єдність протилежностей*: ідеї та образу, раціонального та ірраціонального, незмінного і змінюваного, індивідуального й універсального, кінцевого і нескінченного, відносного і абсолютного, частини і цілого;
- *символ здійснюється ієрархічно в різному ступені повноти*: певна конфігурація елементів діалектичної структури символу проявляє його як знак, предмет, поняття, образ, метафору, алегорію, тип, міф, особистість;
- *формула символу є загальна модель всякого знаку, в тому числі мовного*: мовний знак (слово) – денотативно-сигніфікативне з'єднання (відображення і перетворення з метою спілкування) суб'єкту і об'єкту в діалектичну структуру означуваного і того, що означає, здійснюване ієрархічно;
- *символ лежить в основі мови*, пов'язуючи його прояви воедино; мова, таким чином, є особливою символічною формою.

Феномен розуміння символічної природи мови пов'язаний із проникненням у багатомірність духовного світу, що іманентно виявляється в модальностях міфу, мови, світобачення.

За результатами нашого дослідження було встановлено, що *Міф* є формою цілісного масового переживання та тлумачення дійсності через звернення до чуттєво-наглядних образів, яким надається статус самотійних

феноменів реальності. Картина світу первісної «міфологічної» людини, народжена її творчим уявленням, сприймалася як незаперечний, неспростовний факт буття.

Так, притаманне первісному міфу абсолютне злиття свідомого і підсвідомого, сакрального і профанного, міфологічного і раціонального, естетичного і інтелектуального робить його унікальним явищем в історії людства. Поряд із синкретизмом міфологічного мислення виникнення символізації обумовлене специфічним сприйняттям міфологічно мислячої людини часу, що повернутий у минуле: усе минуле моментально перетворюється на міф, який паралельно існує із реальним життям та не відокремлюється від нього. Як символічно-нормативна форма соціальної взаємодії міф – це, перед усім «проект», пряма «інструкція до дії». Пояснюючи сутність світобудови, формуючи, і значить, проектуючи образ мислення та сприйняття, міф надає людині первісного суспільства смисл життя, спосіб його відтворення, приклади та норми поведінки, які слід копіювати.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ СИМВОЛУ В ГРЕЦЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

2.1 Загальна характеристика грецької міфології

Перш за все слід зазначити, що розуміння особливостей представлення символу в грецькій міфології неможливо без якогось знання самої міфології Греції. Тому є доцільним розкрити ключові моменти грецької міфології.

Міфи склалися в Давній Греції ще задовго до того, як там поширилося письмо. Один і той самий міф – про якогось бога чи героя – міг існувати в численних варіантах: місцевих (у різних місцевостях), часових (що виникли за різних часів) і авторських (залежно від того, хто опрацював міф). Схожі міфи є у різних племен і народів. Річ тут не лише в тім, що одне плем'я могло запозичити в іншого той чи той міф. Найчастіше це бувало тоді, коли різні племена стояли на однаковому ступені розвитку, жили у подібних умовах. Часом схожість міфів різних народів пояснюється первісною спорідненістю, спільним походженням цих народів – наприклад, греків, римлян, кельтів, германців, слов'ян, іранців, індійців [19].

Розглядаючи особливості представлення символу в міфології, ми перш за все повинні розглянути міфи, в яких розповідалося про виникнення чи створення світу. Давні греки по-різному пояснювали виникнення світу. Існував міф про початок усіх речей від богині Евріноми й північного вітру, який богиня перетворила на великого змія Офіона, а сама стала голубкою і знесла яйце, що з нього виник Всесвіт.

Всесвіт – сонце, місяць, планети, зорі й земля з усім, що на ній. Згодом Еврінома з Офіоном оселилися на горі Олімпі, але Еврінома розгнівалася на змія, бо він твердив, ніби сам створив Всесвіт, і скинула його з гори в підземну

темряву. В інших оповіданнях ідеться про виникнення світу з первісної «ріки» Океану або про те, як богиня Ніч знесла яйце, а з нього вийшов бог світового ладу Ерот, що пізніше став богом кохання. Нарешті, в пізніших міфах уже не йдеться про яйце, а про первісну богиню Гею – матір Землю, яка створила бога Урана – батька Небо, а потім народила все, що є на світі [18].

В багатьох давньогрецьких міфах розповідається про народження богів – фантастичних істот, що втілювали різні природні явища: грім, блискавку, вогонь, воду, сонячне світло, нічну темряву. Всю природу, все, що протистоїть людям, давні греки «олюднювали», тобто уявляли собі в образах, схожих на самих людей.

Інші міфи розповідали про походження людей. Ці оповідання дуже суперечливі. За деякими міфами, олімпійські боги створили людей, щоб ті служили їм, приносили жертви. Інші міфи стверджують, ніби людей виліпив із глини титан Прометей. У міфі про всесвітній потоп із усіх людей лишається одна пара — Девкаліон і Пірра, дітей у них нема, а щоб народилося нове людство замість винищеного потопом, вони за порадою богів кидають через голови каміння, яке стає людьми (по-давньогрецькому «лаас» — камінь, а «лаос» — люди, народ).

Існували численні розповіді про героїв – напівбогів-напівлюдей, здебільшого синів безсмертних богів і смертних жінок (Геракл, Персей, Тесей, аргонавти тощо).

Багато міфів розповідали про родоначальників різних знатних родів, з їхніми міфічними, напівміфічними чи й історичними предками.

Уже з першим «бронзовим віком» пов'язані власне історичні події. Можна вважати, що в «Іліаді» йдеться про справжні історичні події і про людей, які колись існували, хоч усі ті події та люди прикрашені фантазією геніального автора поеми. Автором «Іліади» й «Одіссеї» називали Гомера, хоча про нього вже тоді, коли вперше були записані поеми, нічого вірогідного не було відомо. Отже, участь богів у сутичках ахейських і троянських вождів

– вигадана. Проте історичне існування таких людей, як Ахіллес, Агамемнон, Одисей, Пріам, Гектор — цілком можливе.

Греки, так само, як і інші давні народи, вважали різні лиха, що їх зазнавали люди – нещасливі випадки, хвороби, смерть, – за кару богів, розгніваних якимись поганими вчинками людей. Вони вірили, що боги з висоти своєї величі стежать за людьми й оцінюють їхню поведінку, відповідно винагороджуючи або караючи смертних. Найвищою нагородою з боку богів було надання людям безсмертя. Що ж до кар, то їх було безліч.

В багатьох міфах ідеться про різні фантастичні явища, про чудеса, а серед різних чудес дуже часто розповідається про неймовірні перетворення.

Часто в міфах діють фантастичні істоти – чудовиська. Так фантазія давніх греків створила кентаврів – напівлюдей-напівконей, Мінотавра – потвору з головою бугая і тулубом людини, грізних Горгон із гадюками замість волосся, семиголову лернейську гідру в міфі про Геракла, триголового пса Кербера, що охороняє підземне царство Аїда-Плутона, тощо.

У грецьких міфах відбилися різні нездійсненні для тих часів мрії людства: приборкання сил природи (подвиги Геракла та інших героїв), освоєння далеких земель і морів (подорожі аргонавтів і Одисея), опанування повітряного простору (Дедал та Ікар), перемога над усіма хворобами і навіть смертю (міф про божественного лікаря Асклепія) [20].

Отже, грецьку міфологію слід розглядати не як звичну та нерухому картину, але у соціальному та античному контексті античного світу, що постійно змінюється.

2.2. Слова-символи давньогрецької міфології (концепт «тварини, птахи, риби, плазуни»)

Для наших предків природа була рідною домівкою. Саме від світу природи вони отримували їжу, одяг, матеріал для будівництва житла. Тому людина й наділяла рослини, серед яких жила, і тварин, які жили поруч з нею, людськими рисами, таким чином, ніби олюднюючи навколишню природу. Первісна свідомість вбачала рівність і партнерський зв'язок людини зі світом рослин і тварин. Більше того, людина вважала тварин не тільки рівними собі, але навіть вищими і розумнішими. Люди вивчали поведінку тварин і властивості рослин для практичної мети – співпраці з навколишнім світом. Святкові жертвопринесення певних тварин богам і ритуальне вживання м'яса сакралізованих тварин (або їх хлібних зображень), що супроводжувалося магічними обрядами і словами, у давнину мали на меті прилучення родини до сил природи, і через це – примноження добробуту, забезпечення родючості людей і тварин.

Світ звірів тісно взаємодіє зі світом рослин. Як Світове Дерево є зв'язком трьох вселенських просторів (нижнього, середнього і верхнього), так і тварини пов'язані з кожним із трьох світів: риби, змії – з нижнім (земноводним), звірі, свійські тварини – з середнім (власне землею), птахи – з верхнім (небом, повітряним простором).

2.2.1. Представники земноводного (нижнього) простору

Аналізуючи символи тварин і птахів, слід розпочати з *нижнього світу*, який символізує коріння Дерева Життя, і в якому перебувають підземні мешканці та всі водоплаваючі. Як правило, майже всі вони пов'язані з

уявленнями про світ Предків (Наві), і є зв'язківцями з підземним царством, представниками родючих сил природи.

Змія (Змій). Давні уявлення про змію пов'язують її зі стихією води, джерелами, ріками, морями (*див. Додаток Б*). Змія – хранителька підземного світу, древній символ родючості. Змій – символ Велеса як земноводної стихії, охоронець входу в підземне царство Вирію.

У міфах про змію-царицю (чи зміїного царя) розповідається, що вони дають людині квітку папороті або золотий ріжок достатку. Треба тільки знати чарівне слово і в добрий час виконати просту обрядодію: розстелити перед зміїною царицею білий обрус (скатертину).

У народному календарі маємо два зміїних свята в Колі Сварожому – весняний Благовісник (26 березня), коли змії прокидаються, і Воздвиження (14 вересня), коли вони засинають на зиму (ховаються під землю). Подекуди збереглася народна назва цього дня «гадючник», коли гади виповзають на поверхню землі. Це свято, за язичницьким календарем, пов'язане з пробудженням громової сили, тому Благовісником народ вважав насамперед Перуна, який благословляє пробудження природи. В міфологемах змій (або Кощій), як правило, символізує зимові темні сили.

У Давній Греції змія символізує мудрість і асоціюється з богинею Афіною та нерідко із великим громовержцем Зевсом: Зевс перетворився на змія і оволодів Реєю, породивши Афілу; у вигляді змія Зевс спокусив Деметру; Зевс-змій і Персефона народили Загрей і Меліноя [42, с. 15, с. 17, с. 18]. Ахелой приймав образ рогатої змії, борючись з Гераклом [91, с. 15]. Аполлон став змієм, коли Дріопа зачала від нього Амфісса [22, с. 45]. У Давній Греції змія уособлює мудрість, оновлення життя, воскресіння, зцілення, і в цій якості вважається атрибутом Гіпократата, Гермеса і Гігеї. Змія – одна з іпостасей Ескулапа як рятувальника і цілителя: «Давні греки втілювали образ літнього Ескулапа в статуях, де він тримав палицю, обвиту змією. Саме тому з того часу змія стала символом медицини... [42, с. 15]». Змія уособлює життєвий принцип «αγαθός δαίμονας» (добрий демон). Змія присвячена Аполлону

Дельфійському як богу світла, що вбиває пітона (Піфона); Аполлон не тільки позбавляє сонце від сил темряви, але й визволяє людську душу натхненням і світлом знання. Жінка зі зміями замість волосся, як у Ериній, Медузи або Грай, уособлює сили магії і ворожби, мудрість і підступність змії. Два величезних змія, послані ображеним Аполлоном, задушили Лаокоона та двох його синів. Три змії на нагруднику Агамемнона ототожнюються з небесною змією-веселкою.

Одним із втілень змії виступає *черепаха* (найчастіше в замовляннях). У грецькій міфології черепаха символізує жіноче начало, родючість вод, атрибут Афродіти (Венери), що з'явилася з морських вод; емблему Гермеса (Меркурія) (див. *Додаток Б*). На черепаху перетворилася німфа Хелона, з пансира черепахи Гермес зробив ліру, яку подарував Амфіону, на черепаху перетворився Аполлон, коли полюбив Дріопу [91, с. 8, с. 10, с. 13].

Жаба – жіночий символ підземного світу (див. *Додаток Б*). У грецькій міфології жаба була символом родючості, іноді втіленому в образі богині Афродіти (V ст. до н.е.) [40, с. 56] .

Миша належить до тварин «нижнього» світу, оскільки живе в норі (під землею). Миші вважалися також народженими із землі. У Греції, починаючи з гомерівської епохи, був поширений культ Аполлона Смінфейського (від грец. «σμίινθος» – «миша»), атрибутом, символом і священною твариною якого була миша [43, с. 33]. Іноді Аполлон Смінфейській зображувався стоячи на миші. Аполлон був не лише винищувачем мишей і охоронцем від них, але й їх покровителем. Можливо, він і сам спочатку уявлявся в образі Миші. У малоазійських греків існувало переконання, що при порушенні подружньої вірності миші спустошували будинок; греки виготовляли монети із зображенням миші, що використовувалися як амулети проти всього недоброго. Часто з мишами пов'язують передвістя смерті, руйнування, війни, мору, голоду, хвороби, бідності (див. *Додаток Б*).

Риби – представники нижнього світу – вважалися посланцями водної стихії і протиставлялися птахам. Існує міфологема «риби» як своєрідного

деміурга – творця світу: риба виносить з дна океану (первісного хаосу) мул, пісок, тобто елементи, з яких створюється Земля (космос). Кожен вид риб має свого царя, який ними править. У грецькій міфології риби пов'язані з міфом про Афродіту і Ерота. Жахливе чудовисько Тифон з сотнею драконових голів сотрясав повітря грізним виттям, у якому чулися шипіння змій, рев бика і гарчання лева.

Одного разу Афродіта, богиня любові і краси, прогулювалася вздовж берега Євфрату зі своїм сином Еротом. Раптово перед ними виріс Тифон. У його пащах мерехтіли зловісні язики, очі палали полум'ям. Чудовисько намірялося погубити богиню і її сина. Перелякана Афродіта, не маючи можливості втекти, закликала на допомогу свого батька Зевса. Великий бог одразу перетворив Афродіту і Ерота на двох риб. Вони стрибнули у воду і зникли. За іншою версією дві сміливі риби вистрибнули з річки і віднесли Афродіту і Ерота на своїх спинах у безпечне місце. Афіна Паллада (богиня-діва) в знак подяки піднесла цих риб на небо, де вони стали сузір'ям.

У грецькій міфології особливе місце серед тварин (ссавців), стихія яких є саме вода (подібно до риб у слов'янській міфології), є дельфін (*див. Додаток Б*). Дельфіни часто супроводжують Афродіту, Посейдона, Аполлона, Діоніса [34, с. 59]. Після сутички з жахливим Піфоном Аполлон в образі дельфіна наздоганяє корабель критських мореплавців і приводить його до пристані міста Криси [22, с. 17]. Звідти через родючу долину моряки приходять до підніжжя Парнасу, де розташована головна святиня еллінського світу – Дельфійський оракул і храм Аполлона, і стають першими дельфійськими жерцями. Згідно з легендою, на дельфінів були перетворені тірренські морські розбійники, які не розгледіли в полоненому ними прекрасному юнакові могутнього бога Діоніса [42, с. 67]. З тих пір їм визначено вічно служити в його свиті. Діоніса в древніх містеріях порівнювали з чарівним дельфіном, що пірнає в безодню, піднімається на поверхню води. Він безсмертний і існує поза межами простору і часу, то з'являючись, то зникаючи в нескінченному ланцюзі перевтілень.

Таким чином, *дельфін* належить до другої за кількістю слів-символів (31%) категорії, що позначають образи, притаманні одній з культур (*див. Додаток Б*).

Павук. Прядіння – це світовий міфологічний мотив, пов'язаний з життям і смертю, долею, родючістю. Відлуння цілісного колись уявлення про міфічний образ павука нині трапляється в мові, повір'ях, у деяких обрядах. Звісно, не можна тут уявляти тільки звичайного хатнього павука. Ця комаха стала образом світлої міфологічної істоти – ткача й засновника світу.

У греків з павуком пов'язаний міф про жінку з Лідії – Арахну. Вона була досконалою ткачихою, такою, що навіть сама Афінa не могла з нею змагатися. Арахна змогла зіткати полотно із зображенням любовних пригод олімпійців, і Афінa не знайшла в ньому жодної помилки. Афінu охопила заздрість, і тому вона просто порвала це полотно на шматки. Афінa перетворила Арахну на павука, ненависну для неї істоту: «Тільки-но торкнулася богиня Арахни, як та перетворилася з чарівної дівчини на жахливу комаху ... [42, с. 23]». Англійський дослідник Р. Грейвс вважає, що цей міф свідчить про історичні події, а саме про торгівельне суперництво між Афінами й Мілетом [79, с. 34]. Саме в Мілеті було дуже розвинене ткацтво і тут було знайдено велику кількість печаток з емблемою павука – символу ткацтва. Тому павук міг викликати таку велику ненависть з боку Афінi – покровительки Афін.

Ящірка близька за своєю символікою до «гадів», тому в народі вона наділяється магичними якостями посланця з підземного світу. Вона – охоронниця підземних скарбів. Вважають, що в образі ящірки виходять на землю душі покійних, аби подивитися на життя. Тому її забороняється вбивати. Сонце не повинно бачити вбиту ящірку, тому її слід закопувати в землю. Водночас вона має лікувальні властивості – від головного болю рекомендували саджати ящірку в капелюх і надягати на голову. У грецькому символізмі ящірка означала божественну мудрість і успіх, вважалася атрибутом Гермеса.

Ящірка, на відміну від інших представників нижнього простору (*змія, черепаха, миша, риби, павук*), належить до групи слів-символів, для яких характерною є наявність самого концепта, але які суттєво відрізняються за образним осмисленням (когнітивним сприйняттям); і у відсотковому співвідношенні слова подібної категорії становлять 20% від загальної кількості концептів (див. Додаток Б).

Представники земного (середнього) простору

Лев у давньогрецькій міфології – цар звірів, символ вищої Божественної сили, могутності, влади, величі, закону. Як уособлення сонця і небесного вогню він виступає помічником Богів, зокрема Артеміді. Лев також символізує гордість, благородство, справедливість, розум, достоїнство. І недаремно лев, сам будучи «царем звірів», став покровителем царської влади та могутніх героїв. Він – хранитель царських хоромів, статуї левів прикрашали їхні палаци, трони, а також входи до гробниці. Вважалося, ця тварина приносить щастя царям та героям.

Мотив перемоги лева героєм був типовим для різних південних культур, починаючи від шумерського Гільгамеша, до відомого Геракла («Геракл підняв палю, вдарив нею лева по голові, і той замертво впав біля ніг героя...[91, с. 5]»).

Таким чином, *лев* (подібно до образу «дельфіна» – представника нижнього простору) – образ, притаманний тільки одній з культур (давньогрецькій), і займає особливе місце в системі міфологічної символіки (див. Додаток Б).

Ведмідь є господарем лісу, покровителем полювання. У греків ведмедиця є культовою твариною поруч з ланню Артеміді. Приручений ведмідь жив також при храмі цієї Богині. В Аттиці жриці Артеміді на «ведмежі свята» вдягалися у ведмежі шкури і виконували ритуальний танець ведмедя. Артеміді також приносили в жертву ведмедя. Міф розповідає, що супутниця Артеміді,

німфа Калісто, була перетворена на ведмедицю за втрату дівочої незайманості і перенесена на небо у вигляді Великої Ведмедиці («Зевс, який дуже кохав Калісто, вирішив возвисити її до небес і перетворив її на одне з найяскравіших сузір'їв. Це Велика Ведмедиця, за якою ми спостерігаємо літніми вечорами, дивлючись на північ...[92, с. 27]»). Артеміді був присвячений місяць артемізіон – березень, час, коли ведмеді виходили з зимової сплячки. У греків відомі ведмежі свята, що називалися «komoedia», що послужили основою майбутньої комедії. Найімовірніше, що вони проводилися у місяці Артемиди, в березні, так як абсолютно аналогічні ведмежі свята у східних слов'ян (і носили точно таке ж найменування – «Комоєдиця») були приурочені до весняного пробудження ведмеда і проводилися 24 березня [77, с. 89]. Ведмідь і людина в повір'ях слов'ян вважалися родичами, бо ведмідь може ходити на задніх лапах, лазити по деревах, їсть таку саму їжу, як і людина (наприклад, мед).

Ведмедю також притаманна шлюбна символіка: спеціально ряджені у ведмежі шкури на весіллях здійснювати магію родючості.

Олень – цар рогатих тварин. Його роги водночас схожі на крону гіллястого дерева, що створює уявлення про роги-промені. Недаремно олень порівнюється з сонцем і його промінням. Він перевозить душі до Сварги (Раю). Олениці (лосихи) були також найдревнішим символом Богинь-Рожаниць, що широко відображено в ювелірному і культовому мистецтві.

У грецькій міфології олень зустрічається у вигляді символу рідше, зазвичай як супутник місячних богинь полювання, наприклад давньогрецької Артемиди. Артеміда міцно пов'язана з образом оленя або лані. То вона сама перетворюється в оленя (міф про Оте і Ефіальте), то зустрічає Геракла зі златорогою ланню, то обертається ланню призначена їй в жертву Іфігенія, то богиня перетворює Актеона в оленя і його загризають власні пси. Артеміда розгнівалась на Агамемнона, коли цар застрелив її лань.

У грецькій міфології образ вовка пов'язаний з царем Аркадії Лікаоном, який приніс у жертву Зевсу немовля, за що й був покараний громовержцем і

перетворений на вовка (λύκος): «Зевс легко знайшов жорстокого вбивцю Ликаона і перетворив його на вовка ... [91, с. 28]». Сама Літо (мати Артеміди) бігла на Делос, обернувшись вовчицею.

Кінь служив засобом пересування не тільки людей по землі, але й Богів у небі. Сонячна колісниця, запряжена білими або золотими конями, – типовий атрибут одного з найвищих Божеств давніх греків (Бог сонця – Геліос: «Найяскравішу зірку вів за собою по небу бог Геліос, сидячи у сонячній колісниці, запряжений чотирма крилатими конями...[91, с. 8]»; Богиня Гера: «Могутня Гера, немає богині могутнішої за неї...велична в колісниці, запряжений двома бессмертними конями, з'їжджає вона з Олімпу... [42, с. 10]»). *Півень* (стародавнє Кур) – віщий птах, провісник Зорі і Сонця. Своім голосним співом він нібито пробуджує з нічного сну небесне світило, повертаючи на Землю світло дня. Тому пташине (найчастіше куряче) яйце є божественним символом відродження природи і використовується з магічною метою в обрядах, починаючи від Стретіння до Купайла.

У грецькій міфології півень є атрибутом богині Афіни, покровительки ремесел, тому що своїм співом він рано вранці піднімає людей на роботу. У символіці й геральдиці півень дуже поширений як символ войовничості, незалежності, прозорливості. Зображення півня – пильного вартового – часто розміщували на дахах будинків, на шпильях і вежах у вигляді флюгера.

Корова, Бик (свійські тварини); *Туриця, Тур* (дикі тварини) – зоряний Тілець, символ плодючості. Чоловіча могутність знайшла своє втілення в образі Буй-Тура. У давніх греків Зевс, перекинувшись на бика, викрадає Європу: «Зненацька Європа аж зойкнула з переляку: за трояндовими кущами стояв здоровенний бик. Там він мирно скуб собі траву, і, заспокоївшись, Європа замилювалася ним [21, с. 52]».

У давньогрецькій міфології образ корови приймає дочка Ересіхтона (сина царя Фессалії Тріопа) Мнестра (Местра), яка була спокушена Посейдоном і отримала можливість змінювати свій вигляд; на телицю була перетворена дочка річкового бога Інаха юна Іо: «Зевс...лагідно торкнувся руки юної Іо. Від

того божественного доторку дівчина за якусь мить перетворилася в гарну сніжно-білу телицю [22, с. 42]».

Корова і бик споконвіку вважалися священними тваринами, ще у найдавніші часи їх приносили в пожертву лише найвищим богам. Виходячи з того, як описується обряд жертвопринесення бика (вола) в давній Греції, можемо судити про велику святість цієї тварини. Його забивали для Зевса, Діоніса, Деметри. На вівтар клали хліб, пироги і проганяли навколо нього стадо волів. Той із них, який підходив до вівтаря і поїдав приношення, вважався обраним богами для жертви. Діви приносили воду для омивання сокири і ножа, а два «кати» вбивали тварину сокирою і ножем. Шкіру з убитого набивали соломою, впрягали до плуга, імітуючи оранку (символ воскресіння). Потім влаштовували суд для встановлення вини того, хто вбив вола чи бика. Учасники обряду почергово перекладали вину за це один на одного: водоноси звинувачували «катів», а ті – сокиру і ніж, яких «суд» на чолі з «царем» визнавав винуватими і виносив вирок – викинути їх в море. Цей складний обряд свідчить про те, що бик (віл) був не простою жертвою (*див. Додаток Б*).

Підсумовуючи, слід зауважити, що на відміну від першої категорії слів-символів (*ведмідь, олень, вовк...*), друга категорія слів (*кінь, півень, бик-корова*) відображає спільні національні особливості життя, побуту, традицій двох народів, і належить до відповідної категорії слів-символів, що становить 49% від загальної кількості концептів (*див. Додаток Б*).

2.2.3. Представники повітряного (верхнього) простору

Подібно до слів-символів «*дельфін*», «*лев*», які уособлюють оригінальні образи для давньогрецької культури в рамках міфологічної системи (*див. Додаток Б*).

Жар-птиця живе в золотій клітці, що висить на чарівному дереві в Райському саду, їсть золоті яблука, які дають вічну молодість, красу і

безсмертя. Коли вона співає, з її дзьоба сиплються коштовні перлини – образ оживляючих крапель дощу. Навіть одне перо з хвоста Жар-птиці вночі освітлює увесь сад. У греків до Жар-птиці подібний птах Фенікс, схожий на орла з червоно-золотим пір'ям, який вилітає у призначений час зі святилища Геліоса (Бога Сонця) і, співаючи похоронну пісню, вмирає, спалюючи сам себе, щоб знову воскреснути зі свого попелу. Так, міф розповідає про вмирання природи взимку і воскресіння її навесні, про спочинок сонця увечері і його пробудження на світанку.

Сова – нічний птах, який символізує зоряне небо. Греки пов'язували сову з войовничою і мудрою богинею-громовницею Афінною (Мінервою). Сова і змія завжди були символами цієї богині, що свідчить про її давнє зооморфне і матріархальне походження (саме сова і змія охороняли палац Мінотавра на Криті). Отже, сова – хранителька мудрості. Гомер називає Богиню Афінну «совоокою», «соволикою винахідницею ремесел», «мудрою, як змія».

Через нічну природу у грецькій міфології сова вважається особливим птахом – вона здатна передбачати майбутнє і віщувати його людям (*див. Додаток Б*). До роду совиних зараховують пугача та сича, також відомих як «віщих птахів».

Орел – цар птахів. У греків він вважався посланцем Зевса, носієм його блискавок (*див. Додаток Б*). Орел здавна вважався символом перемоги: якщо перед битвою воєвода бачив у небі орла, він рішуче спрямовував своє військо на ворога. Греки вірили, що Зевс посилає орла як свого вісника.

Ворон у грецькій міфології був супутником Аполлона і приносив йому свіжу джерельну воду (*див. Додаток Б*).

Лебідь – назва цього птаха означає «білий», що відповідає його символіці як білого денного світла (сонячний птах) (*див. Додаток Б*). У давніх греків лебідь – божественний птах (*див. Додаток Б*). Його зображали поруч з Афродітою, Аполлоном, Зевсом, Ледою, Орфеєм. Лебеді були в упряжці Аполлона.

Метелик у народних уявленнях – комаха, пов'язана з потойбічним світом, є втіленням душі (див. *Додаток Б*). Стародавні греки вважали метелика символом безсмертя душі. Психея, ім'я якої означає «душа», уявлялася у вигляді дівчини з крилами метелика.

Соловей – провісник богині Весни. У Давній Греції соловей вважався священним птахом високої поезії. Окрім цього, греки вірили, що соловей (αἰδώνι) пов'язаний з міфом про жінку Аїдону, яка була жорстоко покарана богинею Герою за свою гординю і перетворена Зевсом на пташку – αἰδώνι, яка оплакує мертвого сина і зруйноване життя (цікаво, що міф пояснює й появу іншої пташки – ластівки (χελιδώνι), яка виступає сестрою Аїдони) [84, с. 19].

Соловей – це символ, когнітивне сприйняття якого представниками двох культур суттєво відрізняється. Саме тому слово-символ «соловей» належить до категорії слів, де кожен народ для позначуваного референта виділяє неоднакові властивості (20% від загальної кількості концептів) (див. *Додаток Б*).

Досліджуючи міфи давніх греків можна побачити розвиток сучасного суспільства, як воно змінювало своє ставлення до сил природи, до суспільного та індивідуального.

Ми спробували проаналізувати особливості слів-символів (беручи до уваги концепти «тварини, птахи, риби, плазуни, комахи»), представлених в міфологічному дискурсі стародавніх греків. Характерною особливістю давньогрецької символіки є те, що в тій самій реалії народ для позначуваного референта виділяє неоднакові риси чи властивості (вовк, соловей, ведмідь, олень, ящірка). Дослідивши особливості слів-символів грецької культури, ми визначили, що група слів-символів, однакових за наявністю компонента в рамках певного концепту, але протилежних за значенням. Наявність групи слів-символів, які відрізняються за образним осмисленням (когнітивним сприйняттям), зумовлена територіальним фактором, де кожен народ «надає першість» пошани саме тій тварині, яка найбільше притаманна його

територіальним і кліматичним умовам, а також багатьма факторами, що ґрунтуються на психологічних аспектах, пізнавальній діяльності людей.

Велика кількість слів-зоонімів у давньогрецькій міфології (49% (див. *Додаток В*) має подібну символіку з незначними відмінностями (змія-змій, черепаха, жаба, миша, риби, кінь, бик, орел, ворон, лебідь, півень, павук, метелик,). Можна припустити, що в даному випадку символіка об'єктивно фіксує ставлення соціуму до певної реальності. Особливості символізації довколишньої дійсності давньогрецьким народом стають головним фактором подальшого впливу на етнічні особливості їх світосприйняття.

Тварини «верхнього світу»:

- Ворон – символізує пророцтво. В інших відносинах амбівалентний: означає одночасно сонячне добро і морок зла, мудрість і руйнування війни. У Древній Греції символізує довголіття і присвячений Геліосу (Аполлону) і є його вісником. Атрибут Афіни, Кроноса і Ескулапа.
- Лебідь – поєднуючи в собі дві стихії: повітря і води, лебідь є птахом життя, а уособлюючи захід дня – Сонцем. Він символізує також самотність і притулок і є птахом поетів. У греко-римській традиції Зевс в образі лебедя став перед Ледою. Він символізує велелюбний. Присвячений Афродіті, а також Аполлону як сонячному богу.
- Сова – амбівалентний символ. Птах мудрості, але також мороку і смерті. У Греко-римської традиції сова була атрибутом бога темряви і ночі у етрусків.
- Філін – У Греко-римської традиції пугач символізував мудрість і був присвячений Афіні.
- Орел – Солярний символ усіх богів Сонця, полуденне сонце, духовне начало, піднесення, натхнення, звільнення від уз, перемога, гордість, споглядання, апофеоз, царське походження, влада, сила, висота, стихія повітря. У греків означає Сонце, духовну силу, царственість, перемогу і успіх. Атрибут Зевса. Спочатку був емблемою Пана, який поступився їй

Зевсу. Похоронна емблема Ганімеда. Ганімед, що поливає орла, символізує подолання смерті. Згідно Гомеру, орел зі змією в кігтях, - символ перемоги.

- Яструб – Солярний птах. Володіє тим же символізмом, що й орел. Є атрибутом усіх богів Сонця і уособлює Небеса, силу, королівське походження, знатність. У греко-римській міфології яструб – швидкий посланник Аполлона; атрибут Цирцеї.
- Лелека – поряд з орлом і ібісів, лелека знищує зловісних рептилій і є тому сонячною птахом. Але, як істота, пов'язане з водою і рибою, він асоціюється з водами творіння. Символізує також прихід весни і нового життя, і тому є Благовіщенській птахом. У грецьких містеріях богиня лелек зображалася у вигляді жінки - подателька життя, годувальниці і була атрибутом Гери.
- Воробей – символ скромності, меншовартості, а також непристойності й розпусти. У греків був атрибутом Афродіти і ототожнювався з Лесбі.
- Голуб (голубка) – символізує дух життя, душу, перехід від одного стану до іншого, дух світла, непорочність, невинність, ніжність і спокій. У греко-римській культурі символізує любов і оновлення життя і є атрибутом Зевса, який був вигодуваний голубами. Голуб з оливковою гілкою є емблемою Афіни, як символ оновлення життя; присвячений Адоніса і Вакха, як первісток любові, і Венері, як символ хтивості. Голуб сл зіркою – емблема Венери Милетской.
- Гусь – солярний символ дихання, вітру, пильності, любові, хорошій господині. У стародавніх греків символізує любов, пильність, хорошу господиню. Вважається атрибутом Королеви Небес Гери. Гусак також символізує Аполлона, як сонце; Гермеса, як посланника богів; Марса, як війну; Ерота, як любов, і Пейто, як богиню ораторського мистецтва і переконливою мови.
- Журавель – це посланець богів, уособлює повідомлення з богами, можливість увійти в більш високі стани свідомості. У греко-римському символізм цей птах присвячена Аполлону, як вісник весни і світла.

- Муха – зазвичай асоціюється зі злими богами і псуванням. Може уособлювати надприродні сили, здебільшого злі.
- Павук – У греків павук – атрибут Афін як ткалі світу, а також Персефони, Гармонії і Доль (Мойр) як прядильниць доль; вигляд Арахни.
- Скорпіон – означає смерть, деструктивну силу, лихо, пітьму.
- Мураха – означає працьовитість. У греків – атрибут Церери.
- Бджола – символ безсмертя, відродження, працьовитості, порядку, чистоти душі. Передбачалося, що бджоли партеногенічні і, таким чином, означали невинність і невинність. Їх сутність – небесна, а мед – жертва вищим божествам. Часто бджоли символізують зірки, і є, таким чином, крилатими посланниками, які приносять вести світу духів. Греки бачили в символі бджоли працьовитість, процвітання, безсмертя (душі бджіл можуть переселятися в бджіл), чистоту; Деметру називали «чистої Матір'ю-Бджолою». Як емблема Деметри, Кібели і Діани бджола була місячної і невинною. Бджоли також є атрибутом Артеміди.
- Ластівка – уособлює надію, прихід весни, удачу. У греко-римській традиції ластівка присвячена Афродіті.

Тварини «середнього світу»:

- Козел – стародавній символ мужності і достатку життєвої сили. У стародавніх греків вигляд козла приймає Діоніс, а великий бог Пан зображується з цапиними ногами, рогами і бородою. (Уособлює мужність, достаток життєвої сили, творчої енергії. Живучи на висотах, він також уособлює собою перевагу. Дикий козел присвячений Артеміді і є атрибутом або одним з зовнішностей Діоніса.)
- Коза – Чи означає жіночу продуктивну силу, плодючість і достаток.
- Собака – символ відданості і вірності, але, в той же час - ритуальної нечистоти і розпусти. Повсюдно собакам приписується здатність бачити духів, передчувати небезпеку. З цією виставою тісно пов'язаний образ собаки як стража загробного світу (Кербер). (Уособлює вірність, пильність,

знатність. Вона охороняє кордони між тим світом і цим, страж цього переходу. Я вляється атрибутом Гермеса в якості як посланника Бога, так і Доброго Пастиря. Пес-чудовисько Цербер стереже вхід в підземний світ. У Гекати є пси війни, і їй приносять у жертву собак на перехрестях. Присвячені також Гераклові і Артеміді.)

- Корова – символізує Велику Матір, всіх богинь Місяця в їх живильному аспекті, продуктивну силу землі, множинність, дітонародження, материнський інстинкт. У греків в образі корови постають Гера та Іо.
- Вівця – означає сліпе, нерозумне наслідування і безпорадність.
- Баран – уособлюючи чоловіче начало, що породжує силу, творчу енергію. Пов'язаний з богами Сонця і Неба. У Древній Греції баран присвячувався Зевсу-Сабазію як богу-барана і був символом родючості й творить сили; Діонісу як богу родючості, Пану як мендесській баран.
- Вовк – стародавній символ військової доблесті. У середньовічній Європі символ злоби, хитрості, жадібності, похоті і блуду. Вовки, як і собаки, особливо пов'язані з Аполлоном. (Чи означає землю, зло, пожирає пристрасть і лють. У Греції вовк присвячений Аресові як уособлення люті.)
- Пантера – символізує лютість, лють агресивність, безжалісність. Олень - символізує Сонце, оновлення, творіння, вогонь схід. У Греко-римської традиції був атрибутом Артеміді.
- Лань – часто зображується з Деревом Життя. У греків присвячена Афіні, Артеміді, Афродіті і Діані як богиням Місяця і Аполлону Дельфійському.
- Кінь – Символ вітру, має значення вогню і світла (вогненні коні Геліоса). Сліди кінських копит були знаками, дарующими благодать. Притаманний коні і дар пророцтва. (В «Іліаді» коня вимовляє зловісну мову, озвучуючи для людей слова покійного). У Древній Греції коня була присвячена Приапу. Троянський кінь - символ скритності і підступності. (Символізує як життя так і смерть, інтелект, мудрість, розум, розум, знатність, світло, динамічну силу, спритність, швидкість часу, плин часу. У греків білі коні несуть сонячну колісницю Феба. Посейдон може з'являтися у вигляді коня.)

- Ведмідь – У грецькому світі ведмедиця представляє позитивні материнські якості. Шматочок ведмежою шкіри використовувався як захист від любовних захоплень: юні дівчата носили шкірку ведмеда під час навчання. Ведмеді стійко асоціюються з Артемідією, і частково з Зевсом. (Символізує воскресіння, нове життя. У греків ведмідь присвячений місячним богиням Артеміді і Діані, а також служить атрибутом Аталанти і Євфимії.)
- Свиня – символ нечистих спонукань, зворотної трансформації, руху назад, інволюції, обжерливості і т.п. У той же час символізує радість і самоствердження плоті. Про здатність перетворити високе в низьке, гідне в ганебне, людське в тварину свідчить історія Цирцеї, що перетворила супутників Одиссея в свиней. Свині пов'язані з Деметрією і культом родючості. (Символ родючості, процвітання. Однак теж означає ненажерливість, жадібність, жадібність, злість і розгнуждану пристрасть, а також нечистоти. У греків свиня була символом Елевсії, їх приносили в жертву Церері і Деметрі як божествам родючості.)
- Заєць – місячне тварину і атрибут усіх місячних божеств, уособлюючи відродження, повернення до юності, а також інтуїцію і «Світло у темряві», символізує плодючість, розбещеність. Тварина-посланець, атрибут Гермеса, а також Афродіти і Ероса.
- Осел – означає покірність, терпіння, світ, дурість, впертість, плодючість, хіть. У греків означає лінощі, неробство, безрозсудну пристрасть. Присвячений Діонісу і Тифону в якості їх грубого, тваринного аспекти. Присвячений також Приапу як плодоносного початку і Кроносу.
- Леопард – символ жорсткості, лютості, агресивності, безстрашності. У греків - атрибут Діоніса, творця і руйнівника.
- Тигр – амбівалентний. Образ цей одночасно і місячний, і сонячний. Він творець і руйнівник. У греків тигри можуть служити заміною леопарда, що тягне воза Діоніса.

Тварини «нижнього світу»:

- Черепаха – уособлює води, Місяць, Мати-Землю, початок творіння, годину, безсмертя, родючість, продовження роду. У греко-римлян означає жіноче начало, родючість вод; атрибут Афродіті, Що з'явилася з МОРСЬКИХ вод; емблема Гермеса.
- Миша – символ хтонічній, Що означає сили темряви, невпінне рух, безглузде Порухення, метушню. У греків є атрибутом Зевса, Сабазія и Аполлона (передбачається, Що миша служила їжею для його змії.)
- Жаба – Місячне тварина, Що відноситься до водної стихії. Символізує зло, огідні Речі и смерть. У Стародавній Греції - атрибут Сабазія.
- Кріт – підземній мешканець з хтонической символікою, Що представляє сили темряви. Символізує мізантропа.
- Хробак – символізує смерть, розкладання, землю. Змія іноді називають «великим Хробак».
- Ящірка – є місячним істотою. У грецького символізму ящірка означала божественну мудрість и Успіх.
- Кіт – уособлює силу космічних вод, Відродження Як космічне, так и особисте, а кож поглинаючи могилу.

Дерева:

- Платан – У Греції – навчання і науку (в Афінах наукові дискусії проходили під платаном).
- Кипарис – Фалічний символ, а також емблема смерті та похорону. Передбачалося, що кипарис може зберегти тіло від розкладання, звідси його використання на кладовищах. Увінчаний Сонцем або Місяцем, він уособлює андрогіна. У греко-римській традиції використовувався в якості емблеми Зевса, Аполлона, Венери і Гермеса й означав життя. Як атрибут

богів підземного світу і долі, він означає смерть. Присвячений Гадес (Плутона).

- Олива – Чи означає безсмертя, родючість. У весільному обряді покликана забезпечити плодючість, мир і достаток (оскільки її олія дуже цінно). Оливкова гілка, особливо в дзьобі голубки, - це, в першу чергу, символ світу, а також Золотого Віку. Вона служила також нагородою переможцю на змаганнях на честь Місячної Діви, подібно гілці яблуні на змаганнях на честь Жениха-Сонця. Оливкове дерево вважається притулком Місяця і служить її емблемою. Оливковий вінець на голові переможниці ототожнював дівчину з Герою і Місяцем, а вінок переможця Олімпійських ігор з гілок дикої оливи символізував Зевса; а обидва - священний шлюб Зевса і Гери, Сонця і Місяця. Лист оливи означає оновлення життя. У греко-римській традиції олива уособлює досягнення і світ. Вважалося, що оливкове дерево на Акрополі несе в собі життя і долю народу. Емблема Зевса (Юпітера), Афіни (Мінерви), Аполлона і Кібели. Оливковий вінок надягав переможець змагань на честь Гери і Афіни.
- Дуб – означає силу, захист, довговічність, мужність, вірність, чоловіка, людське тіло. Дуб дуже часто буває пов'язаний з богами-громовержцями і громом і вважається емблемою богів Неба і родючості, тому може також символізувати блискавку і вогонь. У греко-римській традиції присвячений Зевсу. Вінком з дубового листа нагороджували за порятунок людського життя і за перемогу в Піфійських іграх. Дуб - емблема Філомена, як символ прихильності шлюбу і подружнього щастя. Дріади були німфами дуба.
- Тополя – Дерево вод. У греко-римській традиції білий тополя символізує Єлисейські Поля, а чорний - пекло. Тополь присвячений Сабазію і грає роль в обрядах його культу. Емблема Зевса (Юпітера) і Геракла (Геркулеса), який спускався в царство Аїда в тополевого вінку.
- Верб – заговорене дерево, присвячене місячній богині. Плачуча верба символізує горе, нещасливе кохання. Пов'язана з похоронами. У греко-римській традиції верба присвячена Європі і є емблемою Артеміді.

- Кедр – Чи означає силу, знатність і непідкупність.
- Липа – уособлює жіночу грацію, красу, щастя. У греків є емблемою Бавкіда та подружнього кохання (Филемона уособлює дуб).
- Мигдаль – Символізує невинність, самоплодність, йоні, подружнє щастя. Оскільки мигдаль зацвітає першим у році, його квітку називають раннецвет. Означає увагу, а також має значення солодощі, чарівності і чуйності
- Вільха – Асоціюється зі смертю, вогнем в горні і силами випаровування. У грецькій традиції чорна вільха - емблема Пана. Пов'язана з весною та святами вогню.
- Пальма – Чи означає сонячне початок, радість, чесність, славу. Оскільки пальма завжди росте прямо, - благословення, тріумф, перемогу. Це також Древо Життя і, будучи самовоспроизводящимся, воно ототожнюється з андрогіном. Як фалічний символ пальма означає чоловічу силу і плодючість, але якщо вона зображується з фініками, то є жіночим символом. У Греції: емблема Аполлона Дельфійського і Делоського.
- Сосна – прямота, життєва сила, плодючість, сила характеру, мовчання, усамітнення, фалічний символ. Будучи вічнозеленою, символізує безсмертя. Емблема Зевса. Шишка сосни як фалічний символ і символ родючості була атрибутом Дітоніса і увінчувала його тирс. Крім того, це емблема Артеміді.
- Шовковиця – кольори трьох стадій його дозрівання, білий, червоний і чорний, символізують три стадії ініціації, а також три стадії людського життя: білий колір уособлює невинне дитя; червоний - активний, зрілий вік, чорний - старість і смерть. У греків уособлює невдачу в любові, оскільки асоціюється з переказом про Пріама і Фісбе.
- Ясень – уособлює пристосовність, розсудливість, скромність. Присвячено Зевсу.

Квіти:

- Анемон – Чи означає самотність, печаль. У греків анемона є атрибутом Венери і Гермеса і символізує печаль, смерть, а також кров Адоніса, який помер на ложі з анемонов.
- Асфоделі – в греко-римській традиції символізує рай, острови Благословення, Єлисейські поля. Згодом асфоделі став похоронним символом смерті і скорботи й асоціювався з кладовищами і руїнами. Емблема Персефони й Діоніса.
- Лавр – Чи означає тріумф і перемогу. Будучи вічнозеленим, лавр символізує вічність і безсмертя. Оскільки лавр був присвячений дівам-весталкам, він уособлює непорочність. У греко-римській культурі лавр означав перемогу, перемир'я і мир; присвячений Аполлону, Діонісу, Юноні, Діану і Сільванії. Є символом Дафни, перетвореної на лавр.
- Нарцис – Символізує самодостатність, самозакоханість, марнославство, помилкове прийняття тіні за сутність. У Греції нарцис уособлює самозакоханість, холодність, смерть в юності. Солодкий і п'яний аромат квітки, що викликає безумство, символізує результат самозакоханості і марнославства. Присвячений Нарцису, Деметрі, Немезіда, Селені і Гаде-су.
- Троянда – У греко-римській традиції троянда - торжествуюча любов, радість, краса, бажання; емблема Афродіти (Венери). Троянди вирощувалися в садах при склепах як символ воскресіння і вічної весни. Їх приносили на свята Розалії і розкидали на могилах. Червона троянда виросла з крові Адоніса.
- Фіалка – Приховані достоїнства і краса, скромність. У грецькій міфології це квітка Іо і Ареса. Фіалки ростуть там, куди потрапила кров Аттіса.
- Лілія – Символізує чистоту, спокій, воскресіння і царственість. Присвячена всім Богиням незаймана, Матері, Єдиному. Крім того, лілія втілювала плодючість Богині Землі, а згодом богів Неба. У греко-римській міфології лілія означає чистоту. Лілія виросла з молока Гери і є емблемою Гери (Юнони) і Діани як знак невинності.

- Гіацинт – означає розсудливість, спокій розуму і небесне натхнення. З крові хлопчика Гіацинта, який був випадково убитий Аполлоном, виросла квітка, названий його ім'ям. Тому він символізує зелень, обпалену жаром літнього сонця. З іншого боку, виникає з крові квітка, уособлює воскресіння навесні. Гіацинт також є емблемою Кроноса.
- Лотос – Чи означає смерть і життя. Має солярний та місячний аспекти. У греко-римській культурі лотос - емблема Афродіти.
- Мірт – Символ радості, миру, спокою, щастя, сталості, перемоги. Є квіткою богів, магічної травою. Вінок з мирта – символ людини присвяченого. У греко-римській традиції мирт означає любов і шлюб, подружнє щастя, дітородіння. Присвячений Посейдону (Нептуну) як силі водної стихії, а також Адоніса, Афродіти (Венери), Артеміді, Європі.
- Геліотроп – сонячна квітка або трава символізує вічну прихильність і любов. Присвячений Аполлону і Клітії.

Таким чином, ми можемо з упевненістю говорити про спільність індоєвропейських космогонічних міфів, зокрема давньогрецької міфології.

2.3. Слова-символи давньогрецької міфології (концепт «рослини»)

Усі стародавні язичницькі релігії в основі своїй були пантеїстичними. Від найдавніших часів людина жила поруч з деревами, часто посеред лісу і, звичайно, не могла не вводити їх у свій релігійний світогляд. Всесвіт же являє закони життя і людину як невід'ємне ціле. Втілює життя космосу як живого організму. Роль рослин в міфологічних уявленнях визначається перед усім наявністю особливого рослинного коду, з чим пов'язана участь рослин в багатьох системах класифікацій. Згідно з цим дерево – багатозначний прадавній символ, відомий практично всім народам світу, що зрештою виражає форми життя в органічних взаємозв'язках і людини – як частини натурального космосу

2.3.1. Символ дерева в давньогрецькій міфології. Символ «Світового дерева»

Дерево було одним з наймогутніших символів родючості і втілення життєвої енергії. Воно ж є знаком приреченості всього живого, будучи підпорядковане природному ритму: розквіт – плодоношення – в'янення і загибель. Щороку воно є в мініатюрі циклом чергування життя і смерті: вмирає-засинає щоосені і воскресає весною. Антропоморфні інтерпретації дерева виникають з ідеї відповідності мікрокосму з макрокосмом. Дерево, як і людина, вертикальне, воно схильне до природного циклу: росте, старіє і гине. Відповідно цій ідеї дерево може втілювати собою ідею людського предка. Дерево життя з андрогенного стану може розпастись на дві половини, утворюючи чоловічу і жіночу суть. Проте існує і зворотний варіант – образ подвійних або спарених дерев. Одне відповідає чоловічому, інше – жіночому началу. Вони тягнуться одне до одного гілками, немов закохані.

Форма дерева з його корінням у землі, стовбуром і кроною втілює три царства: *хтонічне, земне і небесне*, виявляючи структуру космосу. На гілках такого дерева часто поселяються міфічні істоти, душі померлих предків чи ненароджені душі (часто у формі птахів). Відома символіка рівнів космічного дерева. Його коріння асоціюється з дією первинних хтонічних сил: зміїв, драконів. Стовбур дерева означає ідею прагнення, підйому, прориву, і з ним асоціюються активні тварини, такі як лев, єдиноріг, олень. Дерево як світова вертикаль скільцьоване гілками крони – свідчення явленого світу. Крона – це притулок для птахів і хмар, крізь неї видно небо і зірки. У міфах під деревом знаходять скарби, матеріальні і духовні, що їх охороняють чудиська. Герой повинен здобути їх – тобто пізнати. Дерево символізує людську природу у двох її аспектах – з одного боку, прив'язаність до землі, інтравертність і споглядальність, з іншого, екстравертність, порив угору, динаміка зростання – внутрішнього і зовнішнього.

Дерево бере участь в метаморфозах органічних форм. У грецькій міфології відомі *німфи-дріади* (від *druz* – дерево, дуб) – покровительки певних дерев. Вважалося, що той, хто саджає і доглядає за деревом, користується їх особливою прихильністю. Гамадріади, на відміну від дріад, народжувались разом з деревом і разом з ним гинули. Коли син фессалійського царя Ерісіхтон наказав зрубати дуб в гаях Деметри, з дерева полилася кров, а гілки вкрилися блідістю – Німфа мешкала в дубі. Помираючи вона передрікала відплатити осквернителю: богиня Деметра наділила його відчуттям невгамовного голоду; за міфом Дріопа, мати Пана, була також перетворена на дерево[21, с. 89].

Дерево має різноманітні значення. Дерево, що плодоносить, і дерево, що дає тінь і захист, – це символ материнства. Цікавий образ співаючого дерева, а також ідея жертвовного багаття, пов'язаного з тим чи іншим деревом. Арфа, ліра, ідея корабля зі щоглою посеред палуби також пов'язуються з ідеєю дерева. Дерево як міст між небом і землею асоціюється зі сходами і заходами сонця.

Єдиним рослинним образом, що втілює в собі універсальну концепцію світу, виступає *Світове дерево* і його варіанти – *древо життя*, *древо пізнання*. Відоме перш за все як предвічне, космічне, астральне *Світове дерево*. Як вертикальний феномен *Світове дерево* асоціюється з горою. Міфологічні асоціації богів з деревами трапляються в різних культурах. У середньовічних апокрифах, що вплинули на складання слов'янської народної картини світу, передається зокрема міф про створення світу, де земля тримається на воді, вода – на камені, камінь – на чотирьох китах, кити – на вогненній річці, та – на вселенському вогні, а вогонь – на «залізному дубі і всі корені його спираються на Божу силу» [23, с.103].

Світове дерево – у світовій міфології позначає гіпотетичний центр світу. При цьому ніхто з учених авторів, так і не зміг відповісти на питання, що означає це поняття. Визначити значення міфологічного терміна «світове дерево», дослідники намагалися, реконструюючи космологічні уявлення, зафіксовані в словесних, в тому числі і міфологічних текстах, вивчаючи

пам'ятки образотворчого мистецтва, культові архітектурні споруди, ритуальні дії жерців. Внаслідок чого, жоден дослідник так і не зміг визначити, яке явище послужило праобразом міфологічного терміна «світове дерево». Хоча певних результатів дослідники все-таки досягли. Вони зуміли визначити, що світове дерево – це міфологічний образ сакрального центру світу.

Складним символом, що пов'язує різні плани і елементи буття у грецькій міфології, і знаку водної безодні, моря, є *морське дерево*, або *водне дерево – корал*. Він також асоціюється з кров'ю. За міфами корал виріс з крапель крові Медузи Горгони, страшну голову якої відсік син Зевса Персей [22, с. 63]. Дерево також асоціюється з водною стихією і є підводною проекцією лісового дерева.

Таким чином, ми переходимо безпосередньо до аналізу окремих дерев-символів в давньогрецькій міфології.

З незапам'ятних часів *дуб* (*η Βελανδία*) – довголітнє, міцне дерево був найсвятішим деревом у багатьох народів: у кельтів, євреїв, греків, римлян, слов'ян. *Дуб* – символ сили, чоловічої могутності, священе дерево бога-громовержця. У давніх греків *дуб* був деревом *Зевса*.

Окрім дерева «дуб» спільним для двох культур є символічне значення таких рослин, як *кипарис*, *верба*, *ялина* та ін.

Кипарис (*η Κυπάρισσος*) символізує смерть. З його листя був сплетений вінок Аїда. Попіл з *кипариса* разом з яєчною олією допомагав від переломів і був одним із засобів стародавньої медицини. *Кипарис* оспівано у прекрасній поемі Овідія «Метаморфози» [42, с. 196]. На острові Кеос в Карфейській долині жив красивий олень, посвячений німфам. Олень був ручним і його любив юний син царя Кеоса Кипарис. Одного прекрасного дня олень улігся в тінь, ховаючись від спеки під гілками куща. Кипарис в цей час полював і кинув спис на шум в кущах. Коли він побачив, що убив свого улюбленця, то став просити Аполлона, аби той дав йому вічну скорботу за втраченим другом. Аполлон перетворив кучері Кипариса на вічнозелену крону, а стрункість – у стовбур дерева. З того часу *кипарис* став символом скорботи і чужого горя. У

Стародавній Греції біля дверей померлого вішали гілку *кипариса*, а на могилах садили молоді кипариси. З гілок цього дерева робили похоронні багаття, на яких спалювалися тіла померлих.

Сосна – (то *Πεύκο*) одна з найстародавніших деревних порід, вічнозелена і довговічна. *Сосна* може рости на найбіднішому ґрунті, але їй необхідний життєвий простір. Через ці властивості вона є символом довголіття і безсмертя. У античній культурі *сосна* присвячувалась *Сатурну* і *Пану* [34, с. 167]. *Сосна* також служила знаком *Кібели* – соснові дрова йшли на багаття для спалювання померлих [42, с. 168]. Корібанти (служителі Кібели) ходили з підвішеними на шийі сосновими шишками.

В Стародавній Греції *ялина* (то *Ελατο*) вважалася деревом надії (побутувало уявлення, що троянський кінь був частково зроблений з ялини; греки використовували ялинові гілки при проріканні). У грецькій міфології *ялина* пов'язана з німфою Пітіс і лісовим божеством Паном [36, с. 71]. Рятуючись від переслідування ненависного козлоного Пана, німфа перетворилася на *ялину*. У пам'ять про кохану Пан прикрасив свою рогату голову ялиновими гілками.

Верба – (η *Ιτιά*) дерево, що символізує весняне зростання, цілющу силу. *Верба* приносить здоров'я і процвітання. *Верба* – жіночий символ Світового дерева. Недаремно і в давньогрецькій міфології *вербове пруття* – емблема богині полювання Артеміди і символ дітородіння [18, с. 74]. Навіть назва цього дерева вказує на його священне значення: лат. *verbene* – «священні гілки» (так називали гілки лавра, оливи, мирта, які використовувалися у священних обрядах) [41, с. 75]. У древній Греції *верба* присвячувалася жіночим божествам, так чи інакше пов'язаним з ідеєю смерті (*Геката*, *Кірка*, *Персефона*) [36, с. 23].

Мирт (η *Μύρτος*) – рослина, в грецькій міфології вважалася символом краси, молодості, перемоги [1, с. 242]. Стародавні греки шанували *мирт* як дерево, присвячене Афродіті, що сховалася за ним від Фавна, вийшовши оголеною з морських хвиль [21, с. 249]. За іншим переказом, вінком з *мирта*

була увінчана Афродіта в знаменитій суперечці про красу, і завдяки йому Парис і віддав їй яблуко [42, с. 165]. Пізніше *мирт* був присвячений супутниці Афродіти – Грації, статуя якої тримали в руках гілки *мирта* як символ чуттєвої любові [42, с. 165]. Але, символ любові – *мирт*, означав для греків і похмуре посмертне життя [42, с. 166]. У царстві тіней він утворював таємничі ходи, в кущах яких бродили душі людей, що наклали на себе руки від будь-якої нестерпної пристрасті. *Миртовими* гілками прикрашали також могили особливо дорогих людей [87, с. 65].

Інжир, смоківниця, смоква, фігове дерево (η Συκιά) – одне з найдавніших культурних рослин. Глибоко вросло воно своїм корінням в сиву давнину. Відповідно до старогрецької міфології з'явилося це дерево під час великої битви Зевса і Титанів – синів Урана-неба і Геї-землі [22, с. 24]. Люто билися Титани з Зевсом. Могутні і грізні були сини Геї-землі, але Зевс виявився сильнішим. Титани були переможені, а улюблений син Геї – Сікей загинув, вражений блискавкою Зевса, яку викували циклопи. Скорботна богиня, не бажаючи розлучатися з сином, перетворила його в *фігове дерево* – *символ родючості*.

Олива (η Ελιά) – символ миру. У греків *олива* вважалася священним деревом; згідно з легендою, перше *оливкове дерево* посадила сама Афіна, бажаючи перевершити Посейдона в очах жителів Афін [94, с. 16]. *Оливковий гай* на Олімпі вважався недоторканим навіть під час воєн, з цієї причини згодом *олива* стала асоціюватися з миром; під час переговорів двох воюючих сторін парламентарії використовували гілку дерева в якості знака миру. За давньогрецькою міфологією паля Геракла також була виготовлена з гілки дикої оливи: «Μία μέρα έκοψε ένα χοντρό κλαδί αγριελιάς και μ'αυτό έφτιαξε το μυθικό του ρόπαλο. Ήταν χοντρο και μακρύ, πιο σκληρό και από το σίδερο και στα χέρια του Ηρακλή έγινε ένα όπλο επικίνδυνο και ακαταμάχητο [91, с.8] (Одного разу зрізав товсту гілку дикої оливи і зробив із неї міфічну палю. Була вона товстою і довгою, важчою навіть за залізо, і в руках Геракла стала вона зброєю небезпечною і нездоланною)». Хоча за М. А. Куном, який виклав міфи про

Геракла по трагедіям Софокла («Трахініянки») і Еврепіда («Геракл»), а також оповідам, згаданим в «Описах Еллади» Павсанія, «Геракл зробив собі величезну палицю з вирваного ним із корінням у Немейському гаю твердого, мов залізо, *ясеня* [42, с. 130]».

В уяві наших предків *ясен* (*η Μελία*) – дерево, що зв'язує світ людей і богів, що уособлює зв'язок між минулим і майбутнім. Зібрані в гроно плоди *ясеня* схожі на в'язку ключів, якими можна відчинити двері в майбутнє. Це дерево відродження та оновлення.

У давній Греції *ясен* був так само священним деревом Посейдона – бога моря і брата Зевса [87, с. 117]. Культ цей виявився настільки живучим, що навіть переселенці в ХІХ столітті, переселяючись до Америки, брали з собою кору *ясеня*, щоб не потонути.

А ще в Стародавній Греції таке ж широке розповсюдження мав і культ німф Мелій – духів *ясеня*. Все той ж Гесіод повідав, що ці німфи з'явилися з крапель крові бога неба Урана.

Береза – дерево, що символізує весну і воскресіння (місяць квітень – березол).

Калина – символ життя, крові, вогню. Деякі дослідники пов'язують її назву із сонцем, жаром, паланням. *Калина* часто відіграє роль світового дерева, на вершечку якого птахи їдять ягоди і приносять людям вісті, іноді з потойбіччям. Та й саме дерево пов'язує світ мертвих зі світом живих. *Калина* символізує материнство: кущ – сама мати; цвіт, ягідки – діти. Це також уособлення дому, батьків, усього рідного.

У стародавніх слов'ян *липа* була священним деревом і ототожнювалася з богинею любові і краси – *Ладодою*. За давніх часів у наших предків жодне свято не обходилося без обрядових сцен біля лип. Під липами вони водили хороводи, які неодмінно присвячувалися липовому цвіту, липовому аромату і липовому меду. Біля цього дерева також часто проводилися й народні збори, суди. На знак примирення або закінчення війни на вулицях висаджували стрункі ряди цих зелених чудесниць.

2.3.2. Символізація плодів дерев у давньогрецькій міфології

Об'єктами міфологізації стають не тільки самі рослини, але і їхнє коріння, листя, гілки, а також ті частини, які висловлюють квінтесенцію не тільки даного, а й взагалі всіх рослин (*квіти, плід, насіння*). Плід (фрукт) в різних міфологічних традиціях символізує ідею достатку, родючості, успіху, жнив; в духовному плані – мудрість (в геральдиці – щастя, удачу, мир). Зерно і насіння – загальний і глибокий зі всіх рослинних символів, що підкреслюють ідею безперервності розвитку життя і родючості (у тваринному коді їм відповідає яйце).

Наприклад, *гранат* (*το Ρόδι*) у древній Греції вважався образом смерті, забуття, а й божественної їжі, надії на безсмертя, що знаходить пояснення в міфі про *Персефону*, яка проковтнула гранатове зернятко [22, с. 12]. Вважалося також, що *гранат* виник з крові Діоніса.

Гранат, з огляду на специфіку кліматологічних умов, не може виступати об'єктом для порівняльного аналізу *плоду-символу* в слов'янській і давньогрецькій міфології (через його відсутність у слов'янському світогляді). Спільним для обох культур і багатим за символічним навантаженням виступає символ *яблука* (*το Μήλο*).

У давньогрецькій міфології *яблуко* вважається символом життя, здоров'я, родючості, довголіття або безсмертя. Богиня землі Гея створила першу яблуню. Золоті фрукти, що росли в саду, охороняли німфи Гесперида і дракон з сотнею голів. Ці яблука були джерелом безсмертя.

Але також відоме і так зване «*яблуко розбрату*». «*Яблуко розбрату*» – у давньогрецькій міфології яблуко, яке стало причиною суперечки богів Олімпу, що, в свою чергу, призвело до *Троянської війни* [42, с. 250]. Богиня розбрату Еріда не терпіла згоди і дружби між людьми. Вона виявилася єдиною з усіх богів Олімпу, кого не запросили на весільний бенкет смертного царя

Пелея і морської богині Фетіди. Непомітно підкравшись до весільного столу, вона поклала на нього золоте яблуко з написом «Найпрекрасніший». Побачивши яблуко, богиня неба, повелителька хмар і блискавок Афіна, богиня краси і кохання Афродіта та богиня шлюбу, подружнього кохання, заступниця жінок Гера почали сперечатися: кому з них має належати яблуко. Їхню суперечку взявся вирішити син троянського царя Паріс. Він підніс яблуко Афродіті, яка пообіцяла викрасти йому найвродливішу жінку в світі — Єлену (дружину царя Спарти Менелая). Це викликало гнів у Гери й Афін, і вони підмовили всі грецькі народи проти троянців. Почалася жорстока і тривала війна, внаслідок якої *Троя* була зруйнована.

Нині вислів «*Яблуко розбрату*» означає головну причину суперечки, непорозуміння між людьми, партіями, державами тощо.

Спільним в символізації *яблука* в давньогрецькій міфології є уявлення об'єкту символізації в якості символу життя, здоров'я, родючості, довголіття або безсмертя. Різницю становить уявлення давніх греків про «*яблуко розбрату*», , але яке поширюється з плином часу за межі території давньої Греції.

2.4. Символізація квітів в давньогрецькій міфології

Міфологізації піддаються не тільки дерева й інші великі рослини, але і трави, мох та інші об'єкти рослинного світу. Трава нерідко виступає як символ простих людей, покірності, підлеглості, непомітності, але також і корисності. Особливі системи символічних значень утворюють квіти.

У міфології квіти символічно пов'язані з красою, любов'ю і смертю. Безліч красивих міфів і легенд про походження тієї чи іншої квітки сплели воедино мотиви любові і смерті. В грецькій міфології символ квітки відіграє неабияку роль.

Прекрасний фрігійський юнак Аттіс, улюбленець Великої Матері Кібели, був вірним стражем її храму до тих пір, поки не захопився однією

чарівною німфою. Розгнівана богиня безжально розправилася з закоханими: вона погубила німфу і наслала безумство на Аттіса. Юнак збожеволів від горя, оскопив себе і помер, але з кожної краплі його крові виросла квітка [21, с. 247] .

Богиня краси Афродіта гірко оплакувала свого коханого Адоніса, який загинув від іклів розлюченого кабана [42, с. 45]. Там, де пролилася кров з ран вмираючого, проросли криваво-червоні троянди, а там, куди капали сльози невітійної красуні-богині, виросли блакитні, як її очі, *анемони* [42, с. 45].

Причиною смерті інших міфічних героїв стала нерозділене кохання. Мавка Клітія, покинута променистим богом сонця Геліосом, не могла відірвати від улюбленого очей, і врешті-решт перетворилася на *геліотроп* – квітка, чий віночок завжди повертається слідом за сонцем, що блукає по небосхилу [21, с. 47] .

Чарівний юнак Нарцис, пожираючи поглядом власне відображення у дзеркальній гладі струмка, помер від нерозділеного кохання до себе самого. Настільки безглузда смерть дала життя однойменній квітці і новому значенню в людській символіці, так як «*нарцисом*» стали називати самозакоханого егоїста [34, с. 42].

Фіалка (ο *Μενεξέες*) – символ смутку, смерті, але водночас емблема пробудження природи, девіз Афін, знак невинності, скромності, цноти, чистоти, беззахисності, відданості своєму коханому [35, с. 57] .

У греків *фіалка* вважалася квіткою смутку і смерті. Нею прибирали смертне ложе і могили молодих, дочасно померлих дівчат. Символічне значення *фіалки* пов'язане із легендою про переслідування чарівної дочки Атласа богом сонця Аполлоном і передчасне її перетворення на чудесну *фіалку* [21, с. 29].

Фіалка була також емблемою пробудження природи і водночас девізом Афін, котрі Піндар оспівав як завітчане фіалками місто, а скульптори й живописці зображували у вигляді жінки з вінком фіалок на голові [41, с. 174].

Мак – міфопоетичний образ , символ сну і смерті, небувалої краси, також символ нев’янучої молодості та жіночої чарівності [89, с. 37]. Присвячений всім місячним і нічним божествам. Символізує плодючість, родючість, забуття, неробство.

Мак служив символом родючості через свою велику плодючість. Тому він є постійним атрибутом Гери – богині родючості і шлюбу. Храм і статуя богині родючості та шлюбу – Гери на острові Самос прикрашалися маковими головками. З маком в руці завжди зображувалася богиня жнив – Деметра. З квіток маку і хлібних колосків плели вінки, якими прикрашали її статуї. Часто саму богиню називали *меконією* (від грецького – η μῆκων – мак) [44, с. 421].

Стародавні греки вважали, що ця квітка була створена богом сну Гіпносом для Деметри, коли вона настільки втомилася в пошуках своєї зниклої дочки Персефони, яку вкрав Аїд, повелитель підземного царства мертвих, що не могла більше забезпечувати зростання хлібів – тоді Гіпнос дав їй маку, щоб вона заснула і відпочила [21, с. 12].

З *маком* іноді зображували Персефону – її представляли обвитою гірляндами макових квітів – як символ спокою, що спускається на землю. *Мак* називають «сліпий удар», оскільки яскравий червоний колір маку осліплює, і «слабка голова», тому що запах його квітів викликає головний біль [68, с. 375]. Ця квітка є атрибутом Гіпноса [89, с. 72]. Його зображували у вигляді юнака чи ангела з опущеними крилами, що несе в руках макові головки, іноді з вінком з макових головок на голові.

«Прекрасний, юний бог сну Гіпнос. Він нечутно носить на своїх крилах над землею з головками маку в руках і ллє з рогу снотворний напій. Ніжно торкається він своїм чудовим жезлом очей людей, тихо стуляє повіки і занурює смертних в солодкий сон. Могутній бог Гіпнос , не можуть опиратися йому ні смертні, ні боги, ні навіть сам громовержець Зевс: і йому Гіпнос змикає грізні очі і занурює його в глибокий сон ...[21, с. 34]».

Він був атрибутом бога смерті – Танатоса, тому його зображували у вигляді юнака з вінком з маку, але з чорними крилами, в чорному вбранні, що

гасить перекинутий палаючий факел [21, с. 37]. Царство сну Морфея було засаджено маками.

Рослина, що схожа за походженням із полином (рід рослин родини айстрових), але суттєво відрізняється за символічним навантаженням, це *амбросія, також амброзія, амвросія (η Αμβροσία)* – та, що дарує безсмертя – їжа олімпійських богів, що давала безсмертя й вічну молодість [86, с. 71]. Цю їжу Зевсові подавали голуби; іноді амбросію діставали й смертні, які користувалися надзвичайною ласкою богів (Геракл) [86, с. 98].

Амброзія – запашна мазь, яка робила богів гарними й вічно молодими. Зевс натирав нею своє волосся.

Господарями квітів у давньогрецьких міфах виступають прекрасні богині любові і краси (грецька Афродіта) або юні діви-чарівниці, в чийй владі наділяти квіти найтоншим ароматом, або навпаки, позбавити їх привабливого запаху і виду. Фантастичні квіти розцвітають в міфології пишним цвітом. Квіти є навіть в сумному царстві похмурого Аїда, але на темних полях, де бродять, жалібно стогнучи, примарні тіні померлих, ростуть тільки мертвенно-бліді *асфodelи*, і не радість вони висловлюють, а нескінченну скорботу. Період появи квітів був настільки значущим природним подією в житті людей, що знайшов своє відображення в народних календарях.

В давньогрецькій міфології ми спостерігаємо міфологеми про людину, що виростає з рослини, або проростає у вигляді рослини (наприклад сади Адоніса; відродження Аттіса у вигляді квітів і дерев; рослинне минуле Діоніса; зв'язок з деревами німф і дріад), про перетворення міфологічних персонажів у рослини, зокрема в квіти (Дафна, Нарцис, Гіацинт), про зачаття від плоду рослини (дочка річки Сангаріос зачала Аттіса від куштування плоду мигдалевого (варіант: гранатового дерева), про походження рослини з крові або тіла міфологічного персонажа.

2.4. Символізація кольору в міфології

Колір відіграє важливу роль у становленні й розвитку культури. Вже на ранніх стадіях формування первісного суспільства він був засобом виділення і позначення найважливіших галузей людського досвіду, допомагав орієнтуватися в просторі й часі, був ефективним засобом регулювання відносин між людиною і предметним світом, між світом людей і світом релігійно-магічних та природних сил.

Первісна тріада класифікації кольорів була універсальним засобом позначення і символізації основних форм життєдіяльності людини та її представлень про навколишній світ і про саму себе. Як архетип, ця тріада входить до інших культур, будучи стійкою підставою для розвитку пізніших класифікацій. У період зародження цивілізацій давнього світу, у зв'язку з ускладненням форм господарської діяльності й соціальної організації суспільства, істотними змінами в духовній сфері до основної тріади кольорів додаються інші. На цьому етапі відбувається перехід до формування регіональних, усе більш розбіжних варіантів.

Схематично розвиток уявлень про колір можна звести до наступних великих етапів розвитку культури:

- *Первісне суспільство* – міфологізація та ототожнення кольорів з важливими в житті речовинами і стихіями;
- *Рання історія* – канонізація кольорів згідно з будовою Космосу (світу богів та людей); використання кольору для діагностики хвороб (древня Греція);
- *Античність* (3 000 до н.е. – 400 н.е.) – міфологізація колірних відношень, як перша психофізіологічна система об'єднання зовнішнього світу та інтелекту; створення «античного колориту»;
- *Середньовіччя* (XII-XV ст.) – інтерпретація колірної семантики за суворими релігійними канонами і догматами християнства та ісламу;
- *Відродження* (XV-XVII ст.) – втрата символічного значення кольору і створення «практично-живописних» систем кольорів;

- *Епоха Просвітництва* (XVII-XVIII ст.): Ньютон – природничо-наукова (фізична) основа класифікації кольорів за довжиною хвиль; Гете – психофізіологічна основа згідно з враженнями від кольорів; Ломоносов – трикомпонентна теорія колірної зору; Куля Рунге – тривимірне представлення кольору;
- *XIX ст.*: Гельмгольц – фізіологічне представлення трьох основних кольорів для оптичного змішування; Герінг – чотириколірна опонентна теорія фізіологічного кольоросприйняття; Бецольт – спроби дати правила колірної гармонії;
- *XX ст.*: диференціація колірних систем, залежно від практичного застосування (Шеврель, Оствальд, Манселл, Іттен, Цойгнер, Хард, Шугаєв); дослідження механізмів зору людини (Рок, Рабкін, Теплов, Хьюбел і Вайзел) та зв'язків кольору з психікою (Бехтерев, Люшер); створення теорій колориту (Кандінський, Волков, Зайцев, Міронова) [30, с. 17].

Первісні народи ототожнювали кольори з найбільш важливими для них стихіями та речовинами: вогнем, водою, землею, молоком, кров'ю. Їм відповідали *червоний, білий та чорний*. Ці три кольори надовго зберігають значення головних. Пізніше приєднуються *жовтий* (колір землі та піску), *зелений* (колір рослин у всіх народів), *синій* (небо).

Раніше усіх, мабуть, виділився *червоний* колір. Це колір стихії Вогню, яка вважається джерелом активності та руху, колір богів, царів, магів і жерців. Давні люди посипали кістки вмерлих *червоною* вохрою. *Червоний* означав кров, тепло, сонце та життя. Вогняне волосся вважалося ознакою бойового духу, відваги та безстрашності [86, с. 178]. *Білий* колір означав причетність до Бога [86, с. 179]. П'ять початкових кольорів – *червоний, жовтий, чорний, білий, зелений* – відповідали не лише п'ятьом природним елементам (вогню, металу, дереву, землі, воді), а ще п'ятьом позитивним та п'ятьом негативним людським якостям характеру [86, с. 180]. П'ять кольорів, що співвідносяться із стихіями, пробуджують їх особливу енергетику. *Зелений* у житло привносить енергію

Дерева, *червоний* – Вогню, стихію Металу символізує *білий*, стихію Води – *чорний*, а стихію Землі – *жовтий* [1, с. 80]. У Європі, навпаки, *жовтий* колір – це колір відмовлених. Різниця у кольорі могла належати і до статі людини. У Греції «чоловічим» кольором був *синій*, ним фарбували бороди статуй [1, с. 82].

Є загальновизнаним той факт, що кольори виконують важливу символічну функцію в різних міфологічних системах. Мабуть, саме символічна функція – перша «професія» кольору, якщо судити з нескельних розписів і ритуальних поховань кам'яного століття [30, с. 18]. Феномен триколірної символіки «*чорний-білий-червоний*» був поширений на протязі багатьох тисячоліть. Результати сучасних психосемантичних досліджень збігаються за змістом і символікою кольору древніх народів. У європейській культурі триколірна символізація активно функціонує на несвідомому рівні. Ми говоримо «темна особистість», «світла думка», «вогненний погляд», мудрість як і раніше біла, червона лють, заздрість чорна... [30, с. 18].

Перейдемо до аналізу символіки кольору в міфологіях давніх греків.

2.4.1. Символіка кольору в давньогрецькій міфології

Грецький народ (*рання історія*) класифікував кольори за основою міфологічних традицій (*кольори стихій, світла та темряви*). В епоху античності формується інше ставлення до кольору. Поряд з зберігається ставленням до кольору, як релігійно-містичного, магічного символу, виникає також і природничонукове ставлення. Проміжним варіантом між цими формами відносин можна вважати спроби ряду видатних давньогрецьких філософів створити колірну систематику стихій, але вже не містичних, а природних.

Емпедокл, виділяючи чотири основні стихії, наділяє кожному з них своїм кольором. Воді відповідає *чорний* колір; землі – *жовтий*; вогню – *червоний*; повітрю – *білий* [72, с. 79].

Якщо Емпедокл, визначаючи кольори стихій, спирався на зорові враження, то Аристотель, бажаючи встановити їх «істинний» колір, використовував експериментальний метод. За Аристотелем «основних» кольорів три: *білому* (безбарвному) відповідає вода, повітря і земля; *жовтий* – колір вогню, а *чорний* – колір руйнування або перехідного стану [72, с. 79]. Віднесення стихії «земля» до групи *білого*, пояснюється результатами експериментів Аристотеля з проколювання ґрунту, який, врешті-решт, ставав білим. Уважно роздивляючись полум'я вогню, Аристотель прийшов до висновку, що воно швидше *жовте*, ніж *червоне*. Подібний експериментальний підхід природно руйнував містичний ореол кольорів, зводив їх до звичайних явищ фізичного світу.

Традиційна роль кольору як символу надчуттєвих, магічних сил, значно більшою мірою збереглася у філософській школі піфагорійців, яка багато почерпнула зі знань вавилонських і єгипетських жерців і магів. Незважаючи на спроби до природничо-наукового вивчення колірних феноменів, ставлення до кольору як символу містичного переважало у Платона і неоплатоніків. *Білий* і *золотий* (*жовтий*) вважалися в цих філософських школах божественними кольорами (у тому числі і світового розуму – Лотоса), висловлювали благо, істину, щастя, добро, пізнання, гармонію. Темні і особливо *чорний* колір були символами зла, лих, сил, ворожих людині: «Біля трона бог смерті Танат з мечем у руках, у *чорному* плащі, з величезними *чорними* крилами [42, с. 18]».

Теорія про відсутність кольоровизначень холодних кольорів спектру в ранній період грецької мови (В. Гладстон, Е. Ірвін, Г. Дюрбек) не знаходить собі підтвердження. Навпаки, зазначена лексико-семантична група склалася ще в ранньогрецькому епосі VIII ст. до н.е. Вже у Гомера *γλαυκός* могло означати «світло-блакитний», *κυάνεος* – «темно-синій», а *χλωρός* – «жовто-зелений» [30, с. 21].

Гомерівський епос зробив вирішальний вплив на розвиток даної лексико-семантичної групи в літературі VI-IV ст. до н.е. Для уточнення

семантики колірних прикметників істинний колір того чи іншого предмета не відіграє суттєвої ролі: набагато важливішою для вирішення таких завдань виявляється поетична традиція, яка сходить до поем Гомера. Так, прикметник *κυῖνεος* під впливом гомерівського виразу *κύανος μέλας* отримує значення «чорний», прикметник *γλαυκός* стає епітетом оливи, священного дерева Афіни, по асоціації з гомерівським епітетом Афіни *γλαυκῶπις*, у прикметника *χαροπός* під впливом гомерівської формули *χαροποίτε λέοντες* з'являється значення «світло-коричневий» [30, с. 21].

Слід також зазначити, що ставлення до кольорів у стародавній Греції, багато в чому, визначалося не тільки їх значенням як релігійного або філософського символу, а й естетичними канонами та уявленнями про прекрасне. Тому надмірність, відсутність міри у використанні навіть «найблагороднішого» кольору могло вважатися «потворним».

Греки також визначали фарбами темпераменти: *червоний* – сангвінік, *жовтий* – холерик, *білий* – флегматик, *чорний* – меланхолік. Безмежна віра античних мислителів у число, у логіку, закономірність спричинилася до того, що розглядаючи питання ідеальних кольорів, вони не зверталися до їхньої оцінки в психологічному або психофізіологічному аспекті. Стародавні греки зі своїм оптимістичним світосприйняттям, любов'ю до природи, прагненням до пізнання й повагою до людини не могли ігнорувати таке феноменальне явище, як колір, і не використовувати весь спектр його різноманітних можливостей у повсякденні. Тому поряд із природничо-науковим пізнанням і філософським осмисленням цього явища на практиці відбувалося всебічне освоєння його як засобу художньої виразності. Створення архітектурної поліхромії відбувалося трьома засобами. Найдавніші фрагменти храмів розфарбовані восковими фарбами *червоного, синього, жовтого, блакитного, зеленого* кольорів. У класичний період було продовжено прадавню традицію інкрустації елементів будівлі різними за кольором матеріалами. У римські часи виготовляли конструктивні елементи споруд із кольорових порід каменю. Широко використовували й *позолоту*.

Невипадково серед античних естетиків найбільше затвердилася думка про гармонійність чотириколірної палітри (*чорний, червоний, вохристий і білий*), яка стала прообразом «грецької колористики». Ідея обмеження палітри – витвір античного світогляду з його орієнтацією на помірність в усьому. Поступово палітра ускладнювалася до темно-червоних, брунатних, темно-вохрих кольорів. Характер поліхромії творів античних ремесел, мабуть, найбільше символізує розуміння краси. Існували два оригінальні види розпису керамічних виробів – *чорно-фігурний* і *червоно-фігурний*. Іноді використовувалася біла фарба для промальовування деталей. Потім з'явилися вази з розписом на білому фоні та декором різними кольорами, але зараз ми все ж таки захоплюємося чорно - та червоно-фігурними вазами.

В одязі античне суспільство було розподілено на «*сірих*» і «*кольорових*». Раби мали грубий одяг природних кольорів вовни – *брунатний, бурий, сіруватий*. Вільні афіняни ходили в *пурпурних, фіолетових, рожевих, червоно-помаранчевих, шафранних, синювато-зелених, блакитних гіматонах*. Одяг був однотонним з одно - або двоколірним візерунком. Дуже поважалися *золоті* прикраси. Цікаво, що *чорного* кольору в одязі взагалі уникали, застосовуючи його хіба, що як укрощення у візерунках. Навіть під час трауру вживали *темно-брунатний* та *сірий*. *Білий* колір був одним з найпоширеніших, його вважали найвитонченішим і найбільш вишуканим. *Червоний* колір був, як і в усіх народів світу, улюбленим. В античній ліриці прекрасна Афродіта, богиня краси й кохання, називалася *багряною*, і вважалось, що вона їздить на *червоній* колісниці. Також *червоний* часто використовувався як символ перемоги, поступово він перетворився, як і *золото*, на символ *влади*: «...богиня Гера сяяла своєю величною красою..., сидючи на *золотому* троні поряд з великим царем богів і людей, Зевсом [42, с. 19].», «...Пам'ятає Гера як скував її Зевс *золотими* ланцюгами і повісив між небом і землею..[42, с. 20]». Символіка кольору в Греції за часів Римської імперії не виходить за межі традиційних канонів. Також найбільш улюбленими і шанованими кольорами були *білий, червоний і пурпуровий*. *Синій* вважався атрибутом Зевса (Юпітера) і Гери

(Юнони) як богів неба і означав релігійне почуття, відданість і невинність; *зелений* – колір Афродіти (Венери) і Природи символізував родючість полів, симпатію і пристосованість; *фіолетовий* відповідав ностальгії і пам'яті; *золотий* (атрибут Аполлона, бога сонця: «...бог світла, *золотокудрий* Аполлон...[42, с. 22]», «..народився бог Аполлон, і всюди розлилися потоки яскравого світла, ніби золотом, залили вони скелі Делоса...[42, с. 22]») висловлював великодушність: «..Гея виростила з недр своїх в дарунок Гері дивну яблуню з *золотими* плодами..[42, с. 10]»; інтуїцію та інтелект; *помаранчевий* – гордість і амбіцію, *червоний* (колір Ареса: «..Тріумфує Арес, коли вб'є воїна своїм жажливим мечем і хлине на землю *гаряча кров*..[42, с. 39]») – пристрасть, чуттєвість і життєдайні сили; *рожевий* – чутливість і емоції (колір богині Афродіти), *срібний* – колір могутності, сили, влади: «Уся із *срібла* колісниця могутньої богині Гери...[42, с. 22]». У Стародавньому Римі поєднання *білого* з *червоним* було символом аристократичного, знатного походження. *Пурпур* вважався кольором імператорів і членів царського дому, означаючи владу, духовність, велич [46, с. 69]. Коли римський полководець святкував свій тріумф, він виїжджав на колісниці, запряженій чотирма білими кіньми, покритими позолоченими попонами, в шатах червоного кольору. *Пурпурний* колір – ознака влади у Греції за часів Римської імперії. Улюблений і *фіолетовий* колір, у ліриці він уживався як джерело прекрасного[46, с.72].

Висновки до розділу II

Таким чином, у другому розділі ми спробували проаналізувати чотири рівні символізації світогляду давніх греків в рамках міфологічного дискурсу:

- **слова-символи** (концепт: *тварини, птахи, риби, плазуни*) на трьох рівнях – представники земноводного (нижнього) простору, представники земного (середнього) простору, представники повітряного (верхнього) простору;

- **слова-символи** (концепт: *рослини*) на трьох рівнях – символізація дерев, символізація плодів дерев, символізація квітів і трав;
- **слова-символи** (концепт: *колір*).

В процесі аналізу міфологічного надбання, ми дійшли висновку, що кожен з рівнів символізації виступає окремою самобутньою частиною єдиного цілого: так уявлення на рівні тваринного чи рослинного світів представляють собою складну систему слів-символів, яка самостійно повноцінно функціонує в міфологічному світі, але водночас усі рівні символізації доповнюють один одного, утворюючи надскладну систему символів в рамках міфологічного дискурсу.

Ми спробували звести давньогрецьку символізацію на один рівень, але самобутність кожної з представлених міфологічних систем, труднощі, викликані розповсюдженням патріархальних і матріархальних божеств в різні часові проміжки становлення грецької культури, етнічна сторона питання: злиття декількох культур в процесі завоювань, проблема збереження міфологічного матеріалу.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження нами були зроблені такі висновки:

- Символ – об'єктивно-суб'єктивне з'єднання різних планів дійсності в діалектичну матеріально-смыслову структуру, що здійснюється ієрархічно;
- Міфологічні символи займають окрему нішу: вони є невід'ємною складовою повсякденного життя народу (давньогрецького), оскільки втілюють різносферове віддзеркалення явищ, предметів, фактів довколишньої дійсності;

1. Слова-символи (*концепт*: тварини, птахи, риби, плазуни):

- 1.1. особливе місце в системі міфологічної символіки займають ті образи, які притаманні тільки одній з культур, що зумовлено особливістю національного бачення дійсності, образного осмислення «картини світу»;
- 1.2. наявність групи слів-символів, які відрізняються за образним осмисленням (когнітивним сприйняттям), зумовлена територіальним фактором.

2. Слова-символи (*концепт*: рослини):

- 2.1. проаналізувавши символізацію дерев в давньогрецькій міфології, ми можемо говорити про те, що вони мають оригінальний характер);
- 2.2. символізація квітів в давньогрецькій міфології ми спостерігаємо міфологеми про людину, що виростає з рослини, або проростає у вигляді рослини, про перетворення міфологічних персонажів у рослини, зокрема в квіти, про зачаття від плоду рослини, про походження рослини з крові або тіла міфологічного персонажа.

3. Слова-символи (*концепт*: колір):

- 3.1. загальною підставою для класифікації кольорів служать уявлення про світобудову і про можливість за допомогою кольору позначити чи символічно висловити ці уявлення: про космічні сили, про богів і їхні взаємини зі світом людей, про соціальну структуру суспільства, про систему моральних і естетичних цінностей ;
- 3.2. класифікації кольорів зазвичай будуються за ієрархічним принципом: місце кольору в системі визначається, передусім, ступенем його причетності до сакрального світу. Другим за значущістю є характер близькості цього кольору до стихій і природних явищ;
- 3.3. як найважливіші фактори, що впливають на формування й еволюцію класифікацій кольорів, слід також зазначити особливості історичного розвитку, характер природного (у першу чергу колірного) середовища, особливості колірного сприйняття представниками даної культури, характер культурних традицій і вплив сусідніх культур;

Слова-символи в давньогрецькій міфології мають певні особливості в залежності від категорії символізації, де, так чи інакше, одна категорія вдається до порівняльного аналізу з метою виокремлення тотожних рис когнітивного сприйняття, інша ж – викликає певні труднощі, зумовлені оригінальністю наявного компонента в міфологічному дискурсі і його символізацією в умовах процесів становлення і розвитку культури народу – грецького. Але, з огляду на результати аналізу, ми можемо підкреслити той факт, що в категоріях фауни і флори спектр об'єктів символізації, є достатньо широким, що вкотре підкреслює зв'язок індоєвропейських космогонічних міфів, зокрема давньогрецької міфології. Наявність оригінальних рис-особливостей когнітивного сприйняття слів-символів лише підкреслює самотність і неповторність грецької культур, і робить її ще більш цікавою для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С.С. София-Логос: Словарь. 2-е, испр. изд. Київ: Дух і Літера, 2001. С. 15 –161. URL: <http://ec-dejavu.ru/s-2/Symbol.html>
2. Андреева В. Символы, знаки, эмблемы. Москва: «Издательство Астрель», 2004. 556 с.
3. Анисимов А.Ф. Этапы развития первобытной религии. Москва: Наука, 1967. 162 с.
4. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва: Языки русской культуры, 1998. 896с. URL: <http://www.twirpx.com/library>
5. Асов А.И. Свято-Русские Веды. Книга Велеса. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2002. 576 с.
6. Асов А.И. Славянская астрология. Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2001. 592 с.
7. Асов А.И. Славянские Боги и Рождение Руси (Мифы, легенды, «Велесова книга»). Москва: Вече, 2000. 544 с.
8. Бердяев Н.А. Сочинения. URL: <http://www.vehi.net/berdyaev/index.html>
9. Білик Б.І. Історія української культури. // 3б. матеріалів і документів. Київ: Вища школа, 2000. 607 с.
10. Бистрова О. Імпліцитні можливості слова у художньому тексті. Дрогобич: Коло, 2006. 200 с.
11. Блаватская Е.П. Теософский словарь. Москва: Ассоциация Духовного Единения «Золотой Век», 1994. 596 с.
12. Бокань В. Історія культури України. Київ: МАУП, 2001. 256 с.
13. Братко-Кутинський О. Символіка світобудови. Українська традиція // Людина і світ. 1992. № 4. С. 22–39
14. Брутян Г. А. Язык и картина мира. Москва. Философские науки, 1973. № 1. С. 108 – 111.

15. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. Москва. Языки русской культуры, 1999. 780с.
16. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва, 1996. 416с.
17. Велецкая Н.Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. Москва: София, 2003. 240 с.
18. Войтович В.М. Українська міфологія. – [вид. 2-ге, стерео-тип] / В.М. Войтович. – К. : Либідь, 2005. – 662,
19. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Харків: Фоліо, 2004. 508 с.
20. Гимбутас М. Славяне. Сыны Перуна. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2003. 216 с.
21. Гловацька К.І. Міфи Давньої Греції. Київ: Веселка, 1991. 264 с.
22. Голосовкер Я.Э. Сказания о титанах. Москва: Детгиз, 1957. 287 с.
23. Гумбольдт В. Фон. Избранные труды по языкознанию. Москва. Прогресс, 2000. 400с.
24. Гура А.В. Славянские древности // Этнолингвистический словарь. Т. 3. Москва, 2004. С. 347–349.
25. Гуревич П.С. Мифология наших дней // Свободная мысль. 1992. №11. С. 41 – 43.
26. Демин В.Н. Андрей Белый . Москва: Молодая гвардия, 2007. 413 с.
URL: <http://www.klassika.ru/cgi-bin/bio.pl>
27. Дем'янчук Г.С. Міфологічний словник . Москва, 1991. 365 с.
28. Дмитриев Л. Изборник: Повести Древней Руси. Москва: Худож. лит., 1989. 447 с.
29. Донини А. Люди, идолы и боги: Пер. с итал. Москва: Политиздат, 1966. 368 с.
30. Дружинина Е.А. Обозначение холодных цветов спектра в древнегреческой литературе VIII – IV в.в. до н.э.: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.14. Санкт-Петербург, 2009. 22 с.

- 31.Закович М.М. Культурологія. Українська та зарубіжна культура. Київ: Знання, 2004. 528 с.
- 32.Зварич І. Міф у генезі художнього мислення. Чернівці, 2002. 565 с.
- 33.Золотарев А.М. Родовой строй и первобытная мифология. Москва: Наука, 1964. 328 с.
- 34.Зыбковец В.Ф. Дорелигиозная эпоха: К истории формирования общественного сознания. Москва: Изд. АН СССР, 1959. 248 с.
- 35.Калакура Я.С. Українська історіографія: курс лекцій. Київ: Генеза, 2004. 496 с.
- 36.Кассирер Э. Философия символических форм. Том 2. Мифологическое мышление. Москва: Университетская книга, 2001. 280 с. (Книга света). URL: http://krotov.info/lib_sec/11_k/kas/sirer_24.htm
- 37.Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. Москва. Наука, 1976. 356с.
- 38.Киреевский И.Р. Мифы древних славян: Боги, духи, растения, животные. Харьков, 2009. 236 с.
- 39.Клочек Г. Світ «Велесової книги». Кировоград: Степова Еллада, 2001. 160 с.
- 40.Колодний А. Релігієзнавчий словник. Київ: Четверта хвиля, 1996. 392 с.
- 41.Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. Москва. ЧеРо, 2003. 349с.
- 42.Кун Н.А. Легенды и мифы Древней Греции. Харьков: ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»», 2006. 480 с.
- 43.Леви-Стросс К. Структура мифов // Вопросы философии. 1970. № 7. С. 152–164.
- 44.Левчук Л.Т. Історія світової культури. Культурні регіони. Київ: Либідь, 1997. 430 с.

- 45.Лозко Г.С. Коло Свароже: відродження традицій. Київ: Український письменник, 2004. 223 с.
- 46.Лосев А.Ф. Античная мифология в ее историческом развитии. Москва: Учпедгиз, 1957. 620 с.
- 47.Лосев А.Ф. Диалектика мифа. Москва, 1991.181 с.
- 48.Мединська Ю. Міфологія та міфологічний дискурс // Психологія і суспільство.2006. №2. С.115–122.
- 49.Мединська Ю.А. Чотири виміри міфу // Психологія і суспільство. 2003. №4. С. 30–39.
- 50.Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. Москва, 1976. 407 с.
- 51.Миф – фольклор – литература. Львів: Наука, 1978. 250 с.
- 52.Муравьева Т. В. Сто великих мифов и легенд. Москва: «ВЕЧЕ», 2002. 480 с.
- 53.Наулко В.І. Культура і побут населення України: Навчальний посібник. 2-е вид. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
- 54.Найдорф М.І. Нариси європейської міфотворчості. Одеса: Друк, 1999. 36 с.
- 55.Осипов І.О. Українські традиції. Харків: Фоліо, 2003. 573 с.
- 56.Петрухин В.Я. Славяне. Иллюстрированная мировая история. Москва: РОСМЭН, 1998. 111 с.
- 57.Пономарьов А.П. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник . 2-е вид. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
- 58.Пономарьов А.П. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ: Либідь, 1991. 640 с.
- 59.Попова З.Д. Стернин И.А. Язык и национальная картина мира. Воронеж. Истоки, 2002. 60с.
- 60.Попович М. Нарис історії культури України. Київ: Арттек, 2001. 727 с.
- 61.Потапенко О. Альманах гороскопів світу. Житомир, 1993. 244 с.
- 62.Потебня А.А. Слово и миф. Москва, 1989. 505 с.

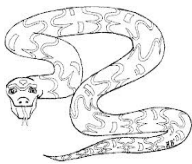
63. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. Москва: София, Гелиос, 2001. 744 с.
64. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. Москва: София, Гелиос, 2002. 592 с.
65. Селіванова О.О. Міфологемна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови) // Мовознавство. 2006. № 6. С. 41–51.
66. Семашко О.М. Українська та зарубіжна культура // Навчальний посібник. Київ: Знання, 2002. 557 с.
67. Сказы «Книга Коляды». — URL: [http://www.pskovpagan.narod.ru/Skazi/Skazi_koljada1.h ml](http://www.pskovpagan.narod.ru/Skazi/Skazi_koljada1.html)
68. Соболев Н.А. Мифология славян. Загробный мир по древнерусским представлениям. Санкт-Петербург: Лань, 1999. 272 с.
69. Сологуб Н. Євшан-зілля // Культура слова. – Вип. 45. Київ, 1994. С. 13 – 47.
70. Стеблин-Каменский М.И. Миф. Львів: Наука, 1976. 104 с.
71. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва. Школа: «Языки русской культуры», 1997. 824 с.
72. Сукаленко Н.И. Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира. Київ: Наукова думка, 1992. 162 с.
73. Сулима М.М. Давня українська література // Хрестоматія. Київ: Освіта, 1992. 576 с.
74. Токарев С.А. Мифология. Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2-х т. Москва: Сов. энцикл., 1980. Т. 1, А – К; 1982, т. 2, К – Я.
75. Таланчук О. 100 образів української міфології. Київ: Книжковий дім «Орфей». 2002. 448 с.
76. Токарев С.А. Что такое мифология? // Вопросы истории религии и атеизма. 1962. – № 10. С. 338–375.
77. Токарев С.А. Ранние формы религии и их развитие. Москва: Наука. 1964. 399 с.

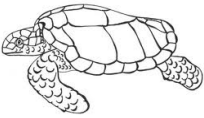
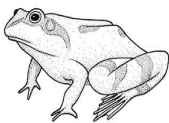
- 78.Толочко П.П. Давня історія України. Київ. Либідь:1995. 219 с.
- 79.Топоров В.Н.Музы: соображения об имени и предыстории образа. Москва, 1977. 356 с.
- 80.Топорков А.А. Теория мифа в русской филологической науке XIX века. Москва, 1997. 405 с.
- 81.Трессидер Д. Словарь символов / Д. Трессидер. – URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/JekTresidder/index.php
- 82.Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ: Либідь, 1991. 640 с.
- 83.Фрейденберг О.М. Миф и литература древности. Москва. 1978. 605 с.
- 84.Хоменко В.Я. Українська і світова культура. Підручник. Київ: Україна, 2002. 333с.
- 85.Чмихов М.О. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. 374 с.
- 86.Шахнович М.И. Первобытная мифология и философия. Львів: Наука, 1971. 240 с.
- 87.Шмеман А. прот. Дневники (1973—1983) Собрание статей. – М., 2009. – URL: http://krotov.info/libr_min/25_sh/shme/man_41.htm
- 88.Яровий В.І. Історія західних та південних слов'ян . Київ: Либідь, 2001. 630 с.
- 89.Яртись А.В. Лекції з історії світової та відчизняної культури. Львів: Світ, 1994. 496 с.
90. Στρατίκης Π. Ομήρου Ιλιάδα . Αθήνα, 1989. 78 σ.
- 91.Στρατίκης Π. Ομήρου Οδύσσεια . Αθήνα, 1989. 78 σ.
- 92.Στρατίκης Π. Ηρακλής . Αθήνα, 1989. 61 σ.
- 93.Στρατίκης Π. Ελληνική Μυθολογία. Τόμος Α`. Αθήνα, 1989. 69 σ.
- 94.Στρατίκης Π. Ελληνική Μυθολογία. Τόμος Β`. Αθήνα, 1989. 61 σ.
- 95.Στρατίκης Π. Ελληνική Μυθολογία. Τόμος Γ`.Αθήνα, 1989. 60 σ.

ДОДАТКИ

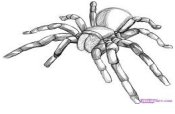

Додаток А

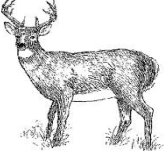
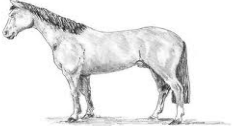
Порівняльна таблиця слів-символів (концепт на позначення фауни) та їх символічної забарвленості в давньогрецькій міфології

*Концепт	Когнітивні особливості	
Представники земноводного (нижнього) простору	Давньогрецька міфологія	
Змія (Змій) 	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
	символізує мудрість, асоціюється з Афіною і Зевсом: •Немовля Зевс став драконом, щоб сховатися від Кроноса . •Зевс став змієм і оволодів Реєю, породивши Афілу . •У вигляді змія Зевс спокусив Деметру . •У вигляді змія Зевс спокусив Персефону, і народилися Загрей і Меліноя ; є однією з іпостасей Ескулапа;	уособлює сили магії і ворожби, є символом Медузи Горгони, Ериній (символізує підступність);

<p>Черепаха</p> 	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
	<p>символізує жіноче начало, родючість вод, є атрибутом Афродіти;</p> <ul style="list-style-type: none"> •Черепахою стала німфа Хелона («черепаха») . •З пансиру черепахи Гермес зробив ліру, яку подарував Амфіону . •На черепаху перетворився Аполлон, коли полюбив Дріопу 	<p>_____</p>
<p>Жаба</p> 	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
	<p>символ родючості, іноді втілений в образі богині Афродіти;</p>	<p>_____</p>
	Позитивна символіка:	Негативна символіка:

<p>Ящірка</p> 	<p>символізує божественну мудрість і успіх, вважається атрибутом Гермеса;</p>	<p>_____</p>
<p>Миша</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>атрибут, символ священна тварина Аполлона Смінфейського ; греки виготовляли монети із зображенням миші, що використовувалися як амулети проти всього недоброго;</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>передвістя смерті, руйнування, війни, мору, голоду, хвороби, бідності;</p>
<p>Риби</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>уособлюють образ рятівників людей і вірних супутників богів (дельфін – Аполлон, Діоніс), існують за межами простору і часу, здатні до перетілень;</p>	<p>_____</p>
	<p>Позитивна символіка:</p>	<p>Негативна символіка:</p>

<p>Павук</p> 	символ ткацтва;	символ ненависті і заздрості богині Афіни: «Афіна окропила Арахну соком чарівної трави, і перетворилася вона на павука »;
<p>Представники земного (середнього) простору</p>	Давньогрецька міфологія	
<p>Лев</p> 	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
	<p>цар звірів, символ вищої божественної сили, могутності, влади, величі, закону, є уособленням сонця і небесного вогню, виступає помічником Артеміди;</p> <ul style="list-style-type: none"> • На лева перекидався Аполлон . Аполлон запряг левів у колісницю Адмета . • Геракл присвятив статую лева храмові Артеміди в Фівах. 	<p>_____</p>
	Позитивна символіка:	Негативна символіка:

<p>Ведмідь</p> 	<p>є культовою твариною Артеміди, символ сузір'я Великої Ведмедиці;</p>	<p>_____</p>
<p>Олень (Олениця)</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>олениця символізує жіноче начало; часто виступає як символ перетворення: «У гніві перетворила Артеміда Актеона на стрункого оленя »;</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>_____</p>
<p>Кінь</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>типовий атрибут найвищих божеств (Геліос, Гера), символ руху земного і небесного: «Велична богиня Гера з'їжджає з Олімпу у колісниці, запряженій двома безсмертними конями »;</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>_____</p>
	<p>Позитивна символіка:</p>	<p>Негативна символіка:</p>

<p>Вовк</p> 	<p>_____</p>	<p>символізує образ жадливого дітовбивці Лікаона;</p>
<p>Півень</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>атрибут Афін, символ войовничості, незалежності; • У нього перетворив Арес Алектріона ; Був зображений на щиті Ідомея ; З ним зображується на монетах з Фесту Зевс ; Півень присвячений Афіні ; Півня приносили в жертву Асклепію ;</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>_____</p>
<p>Бик, Корова</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>святистна тварина, символ Зевса, бога-громовержця: • Зевс став биком і викрав Європу . • Зевс став биком, щоб опанувати Кибелю . • Зевс (за версією) став биком і опанував Іо ;</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>_____</p>

Представники повітряного (верхнього) простору	Давньогрецька міфологія	
Жар-птиця 	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
	_____	_____
Фенікс 	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
	символ безперервності життя, відродження;	_____
	Позитивна символіка:	Негативна символіка:

<p>Гамаюн</p> 	<p>_____</p>	<p>_____</p>
<p>Орел</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>цар птахів, посланець Зевса:орел зображений на скіпетрі Зевса , Зевс став орлом, переслідуючи Астера , Зевс прийняв вигляд орла, б'ючись з Асопом Фліасійскім , Зевс став орлом, викрадаючи Ганімеда , Зевс став орлом, викрадаючи Егину;</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>_____</p>
<p>Ворон</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>супутник Аполлона, приносить свіжу джерельну воду; •Ворон почорнів, коли повідомив Аполлону про зраду Короніди. •Шолом Афіни має вигляд ворона . •Ворон став сузір'ям, коли Аполлон не</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>символ нескінченних мук і страждання (ворон, що поїдає печінку Прометей);</p>

	<p>дочекався від нього води.</p> <ul style="list-style-type: none"> • На ворона перетворився Аполлон в Єгипті . 	
	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
<p>Соловей</p> 	<p>символ високої поезії;</p>	<p>_____</p>
	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
<p>Сова</p> 	<p>символ мудрості, здатна передбачати майбутнє і віщувати його людям; У сову Афіна перетворила Ніктимену . У сову Гермес перетворив одну з Мініад .</p>	<p>_____</p>
	Позитивна символіка:	Негативна символіка:
<p>Зозуля</p> 	<p>_____</p>	<p>_____</p>
	Позитивна символіка:	Негативна символіка:

<p>Лебідь</p> 	<p>символ богині Еос, божественний птах; •Лебеді оспівали народженого на Делосі Аполлона, прилетівши з Пактола . •Колісниця Аполлона була запряжена лебедями . •Душа Орфея після смерті вибрала життя лебедя. Він став сузір'ям Лебедя .</p>	<p>_____</p>
<p>Метелик</p> 	<p>Позитивна символіка:</p> <p>символ безсмертя душі, є втіленням богині Психеї;</p>	<p>Негативна символіка:</p> <p>є уособленням мертвої душі;</p>

**(розташовані по мірі згадування в роботі)*

Додаток Б

Порівняльна таблиця символізації кольорів в давньогрецькій міфології

<i>Давньогрецька міфологія символізація кольору</i>		<i>Колір</i>
<i>Негативна символіка</i>	<i>Позитивна символіка</i>	чорний
<p><i>колір руйнування або перехідного стану; символ зла, лиха, сил, ворожих людині: «Біля трона бог смерті Танат з мечем у руках, у чорному плащі, з величезними чорними крилами»;</i></p>	_____	<p style="text-align: center;">Висновки</p> <p>Символіка чорного кольору в давньогрецькій міфології за негативним забарвленням повністю співпадає. Різницю становить наявність позитивної символіки чорного кольору в міфології і її відсутність, як було встановлено в процесі нашого дослідження, в давньогрецькій міфології.</p>
<i>Давньогрецька міфологія символізація кольору</i>		<i>Колір</i>
<i>Негативна символіка</i>	<i>Позитивна символіка</i>	червоний
<p><i>Колір Ареса (бога війни): «Тріумфус Арес, коли вб'є воїна своїм жажливим мечем і хлине на землю гаряча кров»;</i> <i>колір, який втілює жах: «Велетенські мідні руки з гострими стальними кігтями були у Горгон. На голові в них замість волосся рухались, шипіли ядовиті</i></p>	<p>символ перемоги, влади, – виражає пристрасть, чуттєвість і життєдайні сили;</p>	<p style="text-align: center;">Висновки</p> <p>Позитивна символіка червоного кольору в давньогрецькій міфології має певні розходження за когнітивним сприйняттям: так у народів червоний колір, в першу чергу, є символом життя і усіх його втілень (тобто проявів – вогню, сонця – як першоджерел життєдайної сили), краси – як втілення життя, здоров'я («красна дівчина» – гарна дівчина = здорова дівчина, сповнена життя), в той час як в грецькій міфології червоний колір є, в першу чергу, символом влади, перемоги, пристрасті. Що до негативної символіки, то як і в грецькій, так в міфології цей колір виступає символом війни, яка, в свою чергу призводить до смерті.</p>

змії. Обличчя Горгон, з гострими, як кінжали, кликами, з <i>губами червоними, мов кров</i> , і з палаючими люттю очами, були сповнені такої злоби, були настільки жахливими, що на каміння обертвся кожен від одного погляду на Горгон.».		
<i>Давньогрецька міфологія символізація кольору</i>		<i>Колір</i>
<i>Негативна символіка</i>	<i>Позитивна символіка</i>	ЖОВТИЙ / ЗОЛОТИЙ
_____	Золото – <i>символ влади</i> : «...богиня Гера сяяла своєю величною красою..., сидючи на <i>золотому</i> троні поряд з великим царем богів і людей, Зевсом », «...Пам'ятає Гера як скував її Зевс <i>золотими</i> ланцюгами і повісив між небом і землею»; <i>золотий</i> (атрибут Аполлона, бога сонця: «...бог світла, <i>золотокудрий</i> Аполлон», «...народився бог Аполлон, і всюди розлилися потоки яскравого світла, ніби <i>золотом</i> ,	<i>Висновки</i> Символіка жовтого (золотого) кольору в давньогрецькій міфології здебільшого співпадає за когнітивним забарвленням, в розумінні кольору як символу сонця і божественності. Різницю становить той факт, що в міфології присутня символізація як жовтого кольору (і його відтінків – темно-жовтий, світло-жовтий), так і золотого (який сприймається як аналог жовтого, але з більш поетичною забарвленістю). В той час як в грецькій міфології перевага надається саме символізації золотого кольору. Щодо негативної символіки кольору слід сказати, що подібної не було виявлено нами в давньогрецькій міфології.

	залили вони скелі Делоса»; висловлював великодушність: «...Гея виростила з недр своїх в дарунок Гері дивну яблуню з золотими плодами.»;	
Давньогрецька міфологія символізація кольору		Колір
<i>Негативна символіка</i>	<i>Позитивна символіка</i>	синій / блакитний
_____	вважався атрибутом Зевса (Юпітера) і Гери (Юнони) як богів неба і означав релігійне почуття, відданість і невинність; У Греції «чоловічим» кольором був синій, ним фарбували бороди статуй.	Висновки Символіка синього кольору в давньогрецькій міфології наділена позитивним значенням, тим більше повністю співпадає за когнітивним сприйняттям, і як наслідок, символічним забарвленням. Негативна символіка кольору не була нами виявлена в жодній з досліджуваних міфологій.
Давньогрецька міфологія символізація кольору		Колір
<i>Негативна символіка</i>	<i>Позитивна символіка</i>	зелений
у Греції (за часи Римської імперії) <i>зелений</i> колір одягу був просто жіночим. У чоловічому одязі він був семантично негативним: це були ознакою зниженості, жіночності, натяком на протиприродну порочність.	<i>зелений</i> у житло привносить енергію Дерева, символ богині Афродіти (зелений був пов'язаний з дощем, богами і духами води; як відомо, Афродіта першочергово була богинею, що посилає дощ), символ богині плодючості - Деметри:	Висновки Таким чином, в грецькій міфології зелений колір наділений позитивною і негативною символікою. Спільною рисою в рамках позитивної символіки - є когнітивні асоціації зеленого кольору з енергією лісу і, як наслідок, енергією життя.

Зеленою смугою на одязі в давньогрецькому театрі відзначали невдах.	«Велична Деметра повернула плодючість землі, і знову все зацвіло, зазеленіло».	
Давньогрецька міфологія символізація кольору		Колір
Негативна символіка	Позитивна символіка	білий
_____	білий вважався в грецьких філософських школах божественним кольором (у тому числі і світового розуму – Логоса), висловлював благо, істину, щастя, добро, пізнання, гармонію. Входив до групи «основних» кольорів: за Емпедоклом відповідав стихії повітря, в той час як за Аристотелем – воді, а з плином часу, внаслідок експериментальних доведень – землі.	Висновки Символіка білого кольору в міфології давніх греків має спільні когнітивні асоціації, де основним значенням виступає сприйняття білого кольору як кольору божественного, уособлення духовної влади, святості. Негативна символіка кольору не була нами виявлена в ході дослідження.
Давньогрецька міфологія символізація кольору		Колір
Негативна символіка	Позитивна символіка	срібний
_____	срібний – колір могутності, сили, влади: «Уся із срібла колісниця могутньої богині Гери».	Висновки В давньогрецькій міфології, нами не було виявлено негативної забарвленості кольору. Щодо позитивної семантики, то вона суттєво відрізняється за когнітивними асоціаціями: в грецькій міфології срібний колір – це, в першу чергу, символ могутності і влади.

